

บทที่ 3

ศูนย์กลางเมืองในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก

การศึกษาศูนย์กลางเมืองในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกเป็นพื้นฐานสำคัญในการวิเคราะห์บทบาทในการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมของศูนย์กลางเมืองในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อหลักในการศึกษา ได้ดังนี้

1. การจัดลำดับศักยภาพของศูนย์กลางเมืองในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก
2. สภาพทั่วไปของเทศบาลนครพิษณุโลก

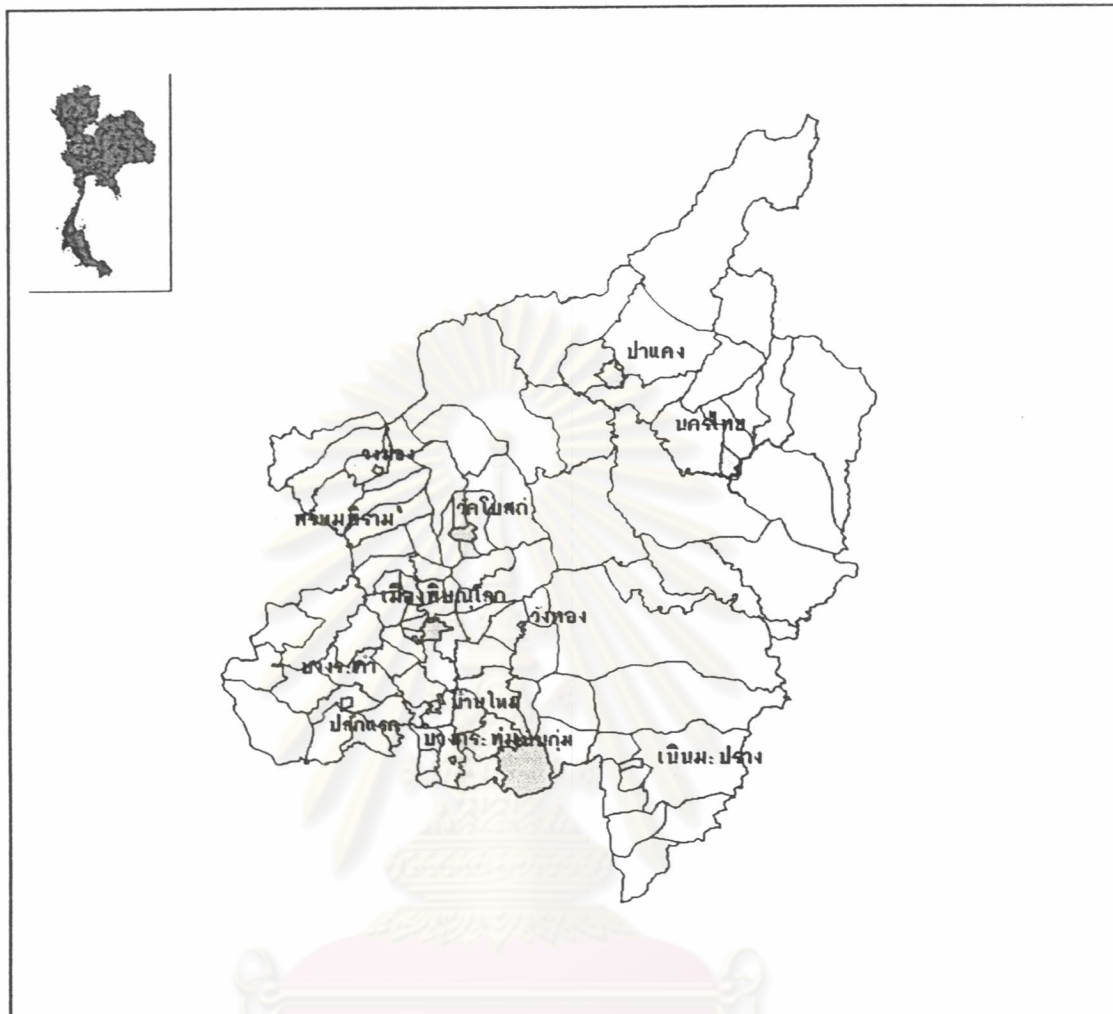
การจัดลำดับศักยภาพของศูนย์กลางเมืองในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก

ศูนย์กลางเมือง เป็นศูนย์กลาง หรือย่านกลางที่มีความสำคัญในการเป็นแหล่งให้บริการทางด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนทั้งในศูนย์กลางเมืองเอง และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ศูนย์กลางเมือง ในความหมายนี้ก็คือชุมชนเมือง หรือเขตเทศบาลต่าง ๆ นั้นเอง ซึ่งเทศบาลในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก มีจำนวนทั้งสิ้น 13 เทศบาลด้วยกัน (แผนที่ 3.1) (ตาราง 3.1)

จากการศึกษาของกองวิจัย กรมการเมือง (อ้างถึงใน บริษัทเอ็นไวรอนเมนทอล แคร้ เซ็นเตอร์ จำกัด และบริษัทสยามเทค กรุ๊ป จำกัด, 2539) ได้ศึกษาการจัดลำดับชุมชนศูนย์กลางต่าง ๆ ในจังหวัดพิษณุโลก และกำหนดบทบาทหน้าที่ของชุมชนเมืองแต่ละแห่งในจังหวัดพิษณุโลกเป็น 4 ระดับ (แผนที่ 3.2) ตามบทบาทหน้าที่ และระดับความสำคัญ ดังนี้

1. ชุมชนลำดับที่ 1

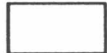
ชุมชนในลำดับนี้มี 1 แห่ง คือ เทศบาลนครพิษณุโลก ในปี พ.ศ.2545 มีประชากร 87,131 คน มีบทบาททางด้านการบริหารการปกครองในระดับจังหวัด ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเงินการธนาคาร ศูนย์การบริการทางด้านการศึกษา สาธารณสุข สาธารณูปโภค สาธารณูปการ การคมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม และการบริการเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งเหล่านี้

วิทยานิพนธ์ : บทบาทในการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมของศูนย์กลางเมือง
ในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิชัยโลก

แผนที่ 3.1 ที่ตั้งเทศบาลในจังหวัดพิชัยโลก

สัญลักษณ์

- เขตเทศบาล
- เขตองค์การบริหารส่วนตำบล

0 20 40 กิโลเมตร

สาขาการวางแผนภาค
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 3.1 ข้อมูลการจัดชั้นเทศบาล พ.ศ.2545

อำเภอ	เทศบาล	ชั้น	พื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวนประชากร (คน)	รายได้		รายจ่าย (บาท)
					ไม่รวมเงินอุดหนุน (บาท)	เงินอุดหนุน (บาท)	
รวม	13 เทศบาล		173.76	152,915	785 974 324.31	428,005,730.57	
					357,968,593.74		
เมืองพิษณุโลก	1. เทศบาลนครพิษณุโลก	1	18.26	87,131	211,255,891.77	301,992,899.07	437,070,887.54
	2. เทศบาลตำบลบ้านใหม่	6	3.75	2,109	9,340,365.21	12,223,238.01	18,108,439.84
ชาติตระการ	เทศบาลตำบลบ้านแดง	6	3.10	5,683	10,980,795.50	7,418,172.02	17,015,747.52
นครไทย	เทศบาลตำบลนครไทย	6	92.00	9,190	17,205,885.96	11,711,602.02	21,269,435.64
เนินมะปราง	เทศบาลตำบลเนินมะปราง	7	12.13	3,645	8,013,664.50	7,246,873.55	10,632,394.41
บางกระทุ่ม	1. เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม	7	12.00	1,626	7,222,647.43	9,000,299.22	11,444,352.37
	2. เทศบาลตำบลเนินกลุ่ม	6	14.78	14,556	20,498,521.18	9,724,322.02	15,530,025.26
บางระกำ	1. เทศบาลตำบลบางระกำ	6	7.76	5,538	11,826,747.34	14,192,060.96	21,184,006.66
	2. เทศบาลตำบลปลักแรด	7	3.27	4,250	11,029,647.60	8,366,886.47	11,285,465.82
พรมพิราม	1. เทศบาลตำบลพรมพิราม	7	3.09	1,417	6,528,093.16	7,751,269.78	2,535,802.39
	2. เทศบาลตำบลวังฆ้อง	6	1.77	4,048	9,965,735.90	10,696,263.41	15,548,767.19
วังทอง	เทศบาลตำบลวังทอง	6	1.18	5,190	14,587,819.05	19,540,972.02	18,380,683.40
วัดโบสถ์	เทศบาลตำบลวัดโบสถ์	6	0.67	8,532	19,512,779.14	8,140,872.02	23,698,053.42

ที่มา : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น

ให้บริการแก่พื้นที่ภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง ทำให้เทศบาลนครพิษณุโลกมีความสำคัญ ทั้งในระดับจังหวัด และเป็นเมืองหลักในการพัฒนาภาค

2. ชุมชนลำดับที่ 2

ชุมชนในลำดับนี้มี 5 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลวังทอง เทศบาลตำบลบางระกำ เทศบาลตำบลนครไทย เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม และเทศบาลตำบลวังน้อย มีจำนวนประชากร ในปี พ.ศ.2545 ประมาณ 1,600 – 9,200 คน เป็นชุมชนเมืองในระดับรองลงมา เป็นศูนย์กลาง ทางด้านการศึกษา สาธารณสุข การค้า การบริการ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร และอุตสาหกรรมเกษตร ซึ่งทำให้ชุมชนเมืองในลำดับที่ 2 นี้ มีความสำคัญในระดับอำเภอที่ชุมชนเมืองนั้นตั้งอยู่ และพื้นที่อำเภอใกล้เคียง

3. ชุมชนลำดับที่ 3

ชุมชนในลำดับนี้มี 4 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลพรหมพิราม เทศบาลตำบลเนินมะปราง เทศบาลตำบลวัดโบสถ์ และเทศบาลตำบลป่าแดง มีจำนวนประชากร ในปี พ.ศ.2545 ประมาณ 1,400 – 8,500 คน เป็นแหล่งบริการขั้นพื้นฐานให้แก่พื้นที่ภายในชุมชน และภายในอำเภอที่ชุมชนเมืองนั้นตั้งอยู่ ซึ่งให้บริการทางด้านการศึกษา สาธารณสุข การค้า การบริการ การบริการทางการเกษตร และการบริการทางสังคม ซึ่งทำให้ชุมชนเมืองในลำดับที่ 3 นี้ มีความสำคัญในระดับภายในอำเภอที่ชุมชนเมืองนั้นตั้งอยู่ และภายในชุมชนนั้นๆ เอง

4. ชุมชนลำดับที่ 4

ชุมชนในลำดับนี้มี 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลเนินกุ่ม เทศบาลตำบลบ้านใหม่ และเทศบาลตำบลปลักแรด มีจำนวนประชากร ในปี พ.ศ.2545 ประมาณ 2,000 – 14,000 คน ชุมชนเมืองเหล่านี้ให้บริการพื้นฐานเช่นเดียวกับชุมชนในลำดับที่ 3 แต่มีขอบเขตการให้บริการที่แคบกว่า ซึ่งทำให้ชุมชนเมืองในลำดับที่ 4 นี้ มีความสำคัญในระดับภายในชุมชนนั้นๆ เอง และชนบท

จากข้อมูลของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดลำดับศักยภาพของเทศบาลในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกตามหลักเกณฑ์ในการพิจารณาจัดตั้งท้องถิ่นใด ขึ้นเป็นเทศบาลไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) จำนวนและความหนาแน่นของประชากรในท้องถิ่นนั้น 2) ความเจริญทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาจากการจัดเก็บรายได้ตามที่กฎหมายกำหนด และงบประมาณรายจ่ายในการดำเนินกิจการของท้องถิ่น และ 3) ความสำคัญทางการเมืองของท้องถิ่น โดยพิจารณาถึงศักยภาพของท้องถิ่นนั้นว่าจะสามารถพัฒนาความเจริญได้รวดเร็วมากน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถจัดลำดับได้ดังนี้

1. เทศบาลนคร มี 1 แห่ง คือ เทศบาลนครพิษณุโลก

2. เทศบาลตำบล มี 12 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลบ้านใหม่ เทศบาลตำบลป่าแดง เทศบาลตำบลนครไทย เทศบาลตำบลเนินมะปราง เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม เทศบาลตำบลเนินกุ่ม เทศบาลตำบลบางระกำ เทศบาลตำบลปลักแรด เทศบาลตำบลพรหมพิราม เทศบาลตำบลวังฆ้อง เทศบาลตำบลวังทอง และเทศบาลตำบลวัดโบสถ์

นอกจากนี้ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นยังแบ่งชั้นของเทศบาลต่างๆ ตามส่วนราชการต่างๆ ที่มีอยู่ในเทศบาลนั้น ซึ่งเทศบาลในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกได้รับการแบ่งชั้น ดังนี้

1. เทศบาลชั้น 1 มีเพียงแห่งเดียว ได้แก่ เทศบาลนครพิษณุโลก

2. เทศบาลชั้น 6 มี 8 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลบ้านใหม่ เทศบาลตำบลป่าแดง เทศบาลตำบลนครไทย เทศบาลตำบลเนินกุ่ม เทศบาลตำบลบางระกำ เทศบาลตำบลวังฆ้อง เทศบาลตำบลวังทอง และเทศบาลตำบลวัดโบสถ์

3. เทศบาลชั้น 7 มี 4 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลเนินมะปราง เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม เทศบาลตำบลปลักแรด และเทศบาลตำบลพรหมพิราม

จะเห็นได้ว่าในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกนี้ ไม่มีท้องถิ่นใดที่ได้รับการจัดตั้งให้เป็นเทศบาลเมือง มีเพียงแต่เทศบาลนคร และเทศบาลตำบลเท่านั้น เมื่อพิจารณาในประเด็นนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าในอนุภาคการพัฒนามีเพียงเทศบาลนครพิษณุโลกเท่านั้นที่เป็นศูนย์กลางหลัก โดยไม่มีศูนย์กลางในลำดับรองที่มีศักยภาพมากพอซึ่งควรจะมี คือ เทศบาล

เมือง แต่กลับไปมีศูนย์กลางในลำดับสุดท้ายเลย คือ เทศบาลตำบล ซึ่งส่วนใหญ่มีบทบาทในด้านการเป็นศูนย์กลางในการให้บริการเฉพาะแต่ในขอบเขตอำเภอ หรือในชนบทเท่านั้น มากกว่าที่จะเป็นแหล่งของการให้บริการที่ครอบคลุมถึงชุมชนเมือง หรืออำเภออื่นๆ ทำให้ความเป็นศูนย์กลางที่ครอบคลุมทั้งในด้านของพื้นที่ และประเภทของการให้บริการของเทศบาลนคร พิษณุโลกเด่นชัดขึ้น

เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรของเทศบาลต่างๆ ตามข้อมูลของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ในปี พ.ศ.2545 ในภาพรวมประชากรในเขตเทศบาลมีทั้งสิ้น 152,915 คน โดยที่เทศบาลนครพิษณุโลก มีประชากรมากที่สุด คือ 87,131 คน รองลงมาคือ เทศบาลตำบลเนินกลุ่ม (14,556 คน) เทศบาลตำบลนครไทย (9,190 คน) เทศบาลตำบลวัดโบสถ์ (8,532 คน) เทศบาลตำบลป่าแดง (5,683 คน) เทศบาลตำบลบางระกำ (5,538 คน) เทศบาลตำบลวังทอง (5,190 คน) เทศบาลตำบลปลักแรด (4,250 คน) เทศบาลตำบลวังม่วง (4,048 คน) เทศบาลตำบลเนินมะปราง (3,645 คน) เทศบาลตำบลบ้านใหม่ (2,109 คน) เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม (1,626 คน) และเทศบาลตำบลพรหมพิราม (1,417 คน) ตามลำดับ ในส่วนของความหนาแน่นของประชากรนั้น ในภาพรวมความหนาแน่นของประชากรในเขตเทศบาลเท่ากับ 880.04 คนต่อตารางกิโลเมตร โดยที่เทศบาลตำบลวัดโบสถ์ มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ 12,734.33 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาคือ เทศบาลนครพิษณุโลก (4,771.69 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลวังทอง (4,398.31 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลวังม่วง (2,287.01 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลป่าแดง (1,833.23 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลปลักแรด (1,299.69 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลเนินกลุ่ม (984.84 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลบางระกำ (713.66 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลบ้านใหม่ (562.40 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลพรหมพิราม (458.58 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลเนินมะปราง (300.49 คนต่อตารางกิโลเมตร) เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม (135.50 คนต่อตารางกิโลเมตร) และเทศบาลตำบลนครไทย (99.89 คนต่อตารางกิโลเมตร) ตามลำดับ (ตาราง 3.2)

สำหรับการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรรายเทศบาล ในรอบ 5 ปี คือ พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2545 พบว่าในภาพรวมประชากรมีจำนวนลดลง คือ ในพ.ศ.2541 ประชากรรวมรายเทศบาลมีจำนวน 169,895 คน พ.ศ.2545 ประชากรลดลงเหลือ 152,915 คน เทศบาลที่มีประชากรลดลงมากที่สุด คือ เทศบาลตำบลวังทอง ประชากรลดลง 3,915 คน คิดเป็นร้อยละ - 43 รองลงมาคือ เทศบาลตำบลบางระกำ (9,794 คน) และเทศบาลนครพิษณุโลก (2,910 คน) มี

ตาราง 3.2 พื้นที่ การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร และความหนาแน่นประชากรรายเขตเทศบาล พ.ศ.2541 และ 2545

เทศบาล	พ.ศ.2541		พ.ศ.2545		การเปลี่ยนแปลงประชากร			การเปลี่ยนแปลง	
	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	จำนวน (คน)	จากเดิม (ร้อยละ)	จากทั้งหมด (ร้อยละ)	ความหนาแน่น (ร้อยละต่อปี)
รวม	173.76	169,895	977.76	152,915	880.04	-16,980	-10.00	100.00	-2.00
ทน.พิษณุโลก	18.26	90,041	4,931.05	87,131	4,771.69	-2,910	-3.00	17.14	-0.65
ทต.บ้านใหม่	3.75	2,104	561.07	2,109	562.40	5	0.24	-0.03	0.05
ทต.ป่าแดง	3.10	6,250	2,016.13	5,683	1,833.23	-567	-9.07	3.34	-1.81
ทต.นครไทย	92.00	11,039	119.99	9,190	99.89	-1,849	-16.75	10.89	-3.35
ทต.เนินมะปราง	12.13	3,389	279.39	3,645	300.49	256	7.55	-1.51	1.51
ทต.บางกระทุ่ม	12.00	2,150	179.17	1,626	135.50	-524	-24.37	3.09	-4.87
ทต.เนินกุ่ม	14.78	14,728	996.48	14,556	984.84	-172	-1.17	1.01	-0.23
ทต.บางระกำ	7.76	9,332	1,202.58	5,538	713.66	-3,794	-40.66	22.34	-8.13
ทต.ปลัดขันธ์	3.27	5,727	1,751.38	4,250	1,299.69	-1,477	-25.79	8.70	-5.16
ทต.พหลมพิจราม	3.09	1,570	508.09	1,417	458.58	-153	-9.75	0.90	-1.95
ทต.วังน้อย	1.77	5,854	3,307.34	4,048	2,287.01	-1,806	-30.85	10.64	-6.17
ทต.วังทอง	1.18	9,105	7,716.10	5,190	4,398.31	-3,915	-43.00	23.06	-8.60
ทต.วัดโบสถ์	0.67	8,606	12,844.78	8,532	12,734.33	-74	-0.86	0.44	-0.17

ที่มา : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น

เพียงเทศบาลตำบลเนินมะปราง และเทศบาลตำบลบ้านใหม่เท่านั้นที่มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น คือ เพิ่มขึ้น 256 คน และ 5 คน ตามลำดับ (ตาราง 3.2)

จากการศึกษาถึงลำดับศักยภาพของศูนย์กลางเมืองในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก พบว่า ศูนย์กลางเมืองที่มีศักยภาพสูงสุดในการเป็นศูนย์กลางความเจริญหลัก (Growth Centre) คือ เทศบาลนครพิษณุโลก ทั้งเมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์การจัดตั้งเป็นเทศบาลนคร การจัดลำดับชั้นของเทศบาล และการศึกษาของกองวิจัย กรมการผังเมือง ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น และเมื่อลำดับศักยภาพของศูนย์กลางเมืองมีความแตกต่างกัน ปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นตามมาก็คือ การให้บริการของศูนย์กลางเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ศูนย์กลางเมืองที่มีลำดับศักยภาพต่ำเข้ามาใช้บริการศูนย์กลางเมืองที่มีลำดับศักยภาพสูงกว่า เทศบาลนครพิษณุโลกในฐานะที่เป็นศูนย์กลางเมืองที่มีลำดับศักยภาพสูงสุดจึงต้องให้กับพื้นที่ต่างๆ ในระดับสูงเช่นเดียวกัน

ดังนั้น ในการศึกษาหัวข้อต่อไป ผู้ศึกษาจึงเน้นศึกษาถึงสภาพทั่วไปของเทศบาลนครพิษณุโลก เพื่อทำให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ และความสำคัญของเทศบาลนครพิษณุโลกในฐานะที่เป็นศูนย์กลางเมืองที่มีลำดับศักยภาพสูงสุด และในฐานะที่เป็นศูนย์กลางความเจริญหลักของอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก

สภาพทั่วไปของเทศบาลนครพิษณุโลก

เทศบาลนครพิษณุโลกเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญมากที่สุดแห่งหนึ่งในจังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากความเป็นศูนย์กลางที่มีการพัฒนาทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมมาโดยตลอด และเป็นเมืองที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่งของภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้เทศบาลนครพิษณุโลกเป็นแหล่งดึงดูดทรัพยากรจากพื้นที่ต่างๆ ในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งรองรับการใช้บริการด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในเมืองให้แก่พื้นที่ต่างๆ ด้วยเช่นกัน

สภาพทางกายภาพ

การศึกษาสภาพทางกายภาพของเทศบาลนครพิษณุโลกสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อต่างๆ ได้ดังนี้

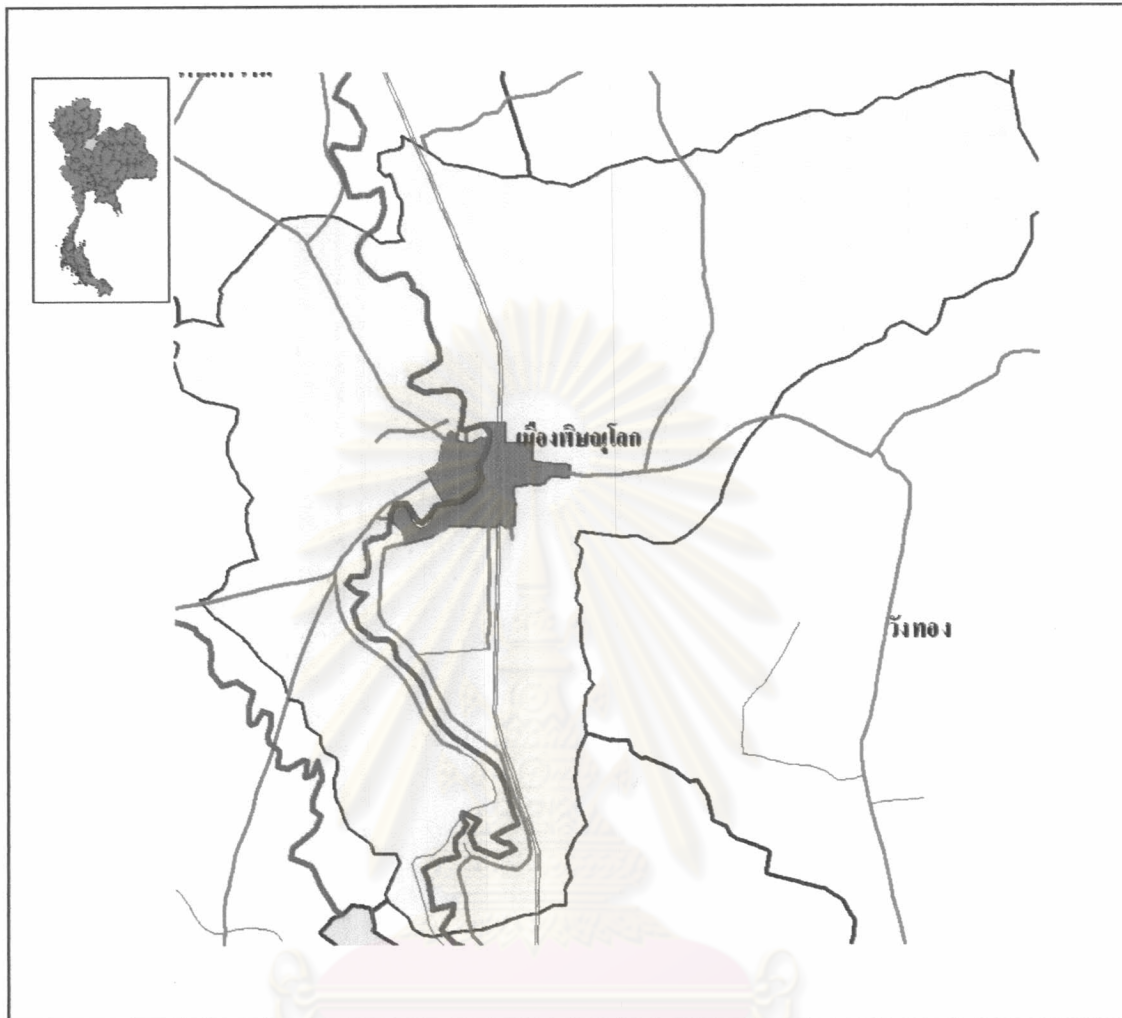
1. ที่ตั้ง และสภาพทั่วไป
2. โครงข่ายคมนาคม
3. โครงสร้างพื้นฐาน

4. การก่อรูปของเมือง และลักษณะการใช้ที่ดิน
5. แนวโน้มการขยายตัวของเมือง

1. ที่ตั้ง และสภาพทั่วไป

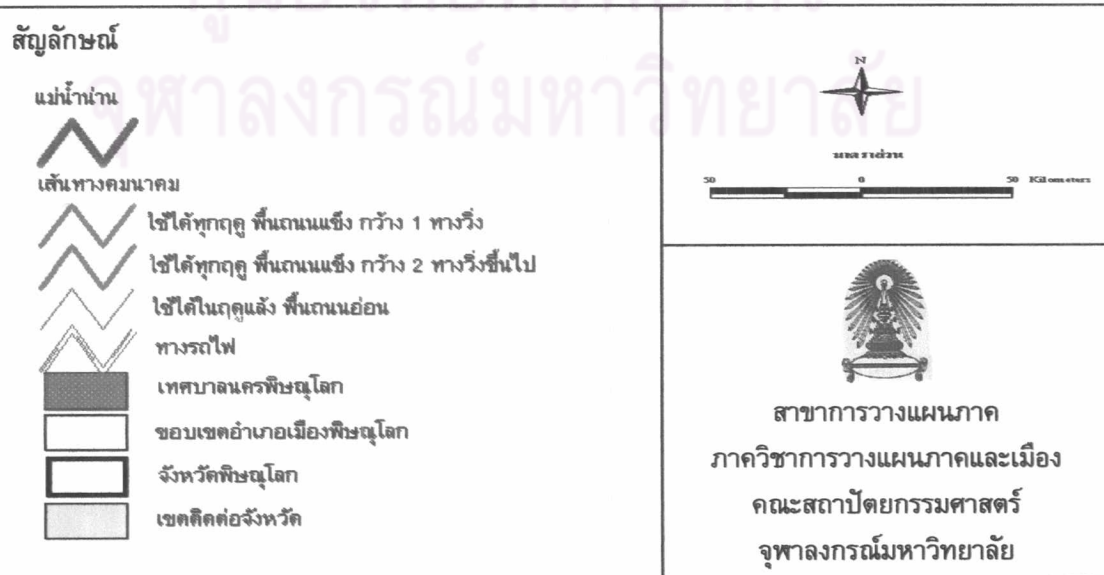
เทศบาลนครพิษณุโลก ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของจังหวัด และเป็นเมืองขนาดใหญ่ของภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งเดิมประกาศเป็นสุขาภิบาลเมืองพิษณุโลก เมื่อปี พ.ศ. 2458 และได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองพิษณุโลก เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2478 หลังจากได้มีพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารราชการอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 มีพื้นที่การปกครอง 5.85 ตารางกิโลเมตร ต่อมาได้ประกาศเปลี่ยนแปลงขยายเขตเทศบาล ตามประกาศพระราชกฤษฎีกา เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2512 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 86 ตอนที่ 117 ลงวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2512 ขยายเขต จากเดิม 5.85 ตารางกิโลเมตร เพิ่มขึ้นเป็น 18.26 ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันมีฐานะเป็นเทศบาลนครพิษณุโลก ตามพระราชกฤษฎีกายกฐานะเทศบาลเมือง เป็นเทศบาลนคร ตั้งแต่วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2542 ตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 14 ก ลงวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2542

เทศบาลนครพิษณุโลก ตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบลุ่มพิษณุโลกหรือที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก ประมาณละติจูดที่ 16 องศา 48 ลิปดาเหนือ ลองจิจูดที่ 100 องศา 16 ลิปดา ตะวันออก (แผนที่ 3.3) สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ระดับความสูงเฉลี่ย 45.359 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตัวเมืองตั้งอยู่บนคันดินธรรมชาติ (Natural Level) บนสองฝั่งแม่น้ำน่าน บริเวณแนวคดโค้งของแม่น้ำน่านทั้งสองฝั่งมีระดับความสูงที่สูงกว่าบริเวณอื่น หลังคันดินธรรมชาติเป็นที่ลุ่มลาดต่ำออกไปจากแม่น้ำทั้งสองฝั่ง แม่น้ำน่านช่วงผ่านเทศบาลนครพิษณุโลก ไหลผ่านกลางเมืองจากเหนือลงใต้ แบ่งเทศบาลออกเป็นสองส่วน คือ ด้านตะวันออกของแม่น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของเทศบาล (พื้นที่ 13.05 ตารางกิโลเมตร) และด้านตะวันตกของแม่น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นศูนย์ราชการและเขตทหาร (พื้นที่ 5.21 ตารางกิโลเมตร) โดยมีสะพานนเรศวร สะพานเอกาทศรถ เชื่อมการคมนาคมติดต่อระหว่างพื้นที่ทั้งสองฝั่ง ในปัจจุบันได้มีการดำเนินการก่อสร้างสะพานเชื่อมระหว่างทั้งสองฝั่งแห่งที่สาม ซึ่งเชื่อมบริเวณวัดจันทร์ตะวันตก และวัดจันทร์ตะวันออก หรือเชื่อมระหว่างถนนสังฆบุรุษในฝั่งตะวันตก และถนนบึงพระจันทร์ในฝั่งตะวันออก

วิทยานิพนธ์ : บทบาทในการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมของศูนย์กลางเมือง
 ในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก

แผนที่ 3.3 ที่ตั้ง และอาณาเขตของเทศบาลนครพิษณุโลก

เทศบาลนครพิษณุโลก มีพื้นที่ทั้งสิ้น 18.26 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	องค์การบริหารส่วนตำบลหัวรอ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	องค์การบริหารส่วนตำบลรัษฎา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	องค์การบริหารส่วนตำบลบึงพระ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านคลอง, องค์การบริหารส่วนตำบลวัดจันทร์

สภาพทั่วไปเทศบาลนครพิษณุโลก ภายในเขตเทศบาลมีความหนาแน่นของประชากรและอาคารต่างๆ สูงและครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของเทศบาล เป็นที่ตั้งของสถาบันบริหารทั้งในระดับภาค จังหวัด และเทศบาล และเป็นศูนย์กลางของการค้าและบริการที่สำคัญ พื้นที่เทศบาลทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟพิษณุโลก ตลาดสด ศูนย์การค้า ธนาคาร โรงแรม โรงภาพยนตร์ และสถานบริการบันเทิงต่างๆ โดยมีถนนพระบรมไตรโลกนาถ ถนนเอกาทศรถ และถนนศรีธรรมไตรปิฎก เป็นแนวถนนตัดขนานไปกับแม่น้ำน่าน และมีถนนซอยสายต่างๆ ตัดเชื่อม ส่วนทางใต้ของเทศบาลเป็นที่ตั้งของสนามบินพิษณุโลก กองบัญชาการช่วยรบที่ 3 สถาบันการศึกษา โรงพยาบาล และที่อยู่อาศัย สำหรับพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน ทางตอนบนเป็นที่ตั้งของกองทัพภาคที่ 3 บริเวณค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ต่อเนื่องคามริมน้ำน่านลงมา เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการซึ่งประกอบไปด้วยศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ สถาบันการศึกษา ตลอดจนที่อยู่อาศัย และอุตสาหกรรม

2. โครงข่ายคมนาคม

2.1 สภาพทั่วไป

เทศบาลนครพิษณุโลกถูกกำหนดให้เป็นเมืองศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งที่สามารถเชื่อมโยงระบบการขนส่งกับภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ ทั้งภาคเหนือตอนบน ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เนื่องจากความได้เปรียบในด้านที่ตั้งที่เปรียบเสมือนประตูเชื่อมการติดต่อระหว่างภูมิภาคได้อย่างสะดวกรวดเร็ว (ตาราง 3.3) บทบาทดังกล่าวทำให้มีการพัฒนาปรับปรุงระบบโครงข่ายคมนาคมเพื่อเสริมความคล่องตัวของการคมนาคม ทั้งภายในเทศบาล และส่วนที่ติดต่อกับพื้นที่อื่นๆ (พื้นที่ 3.4)

ตาราง 3.3 ระยะทางจากเทศบาลนครพิษณุโลกไปยังจังหวัดต่างๆ

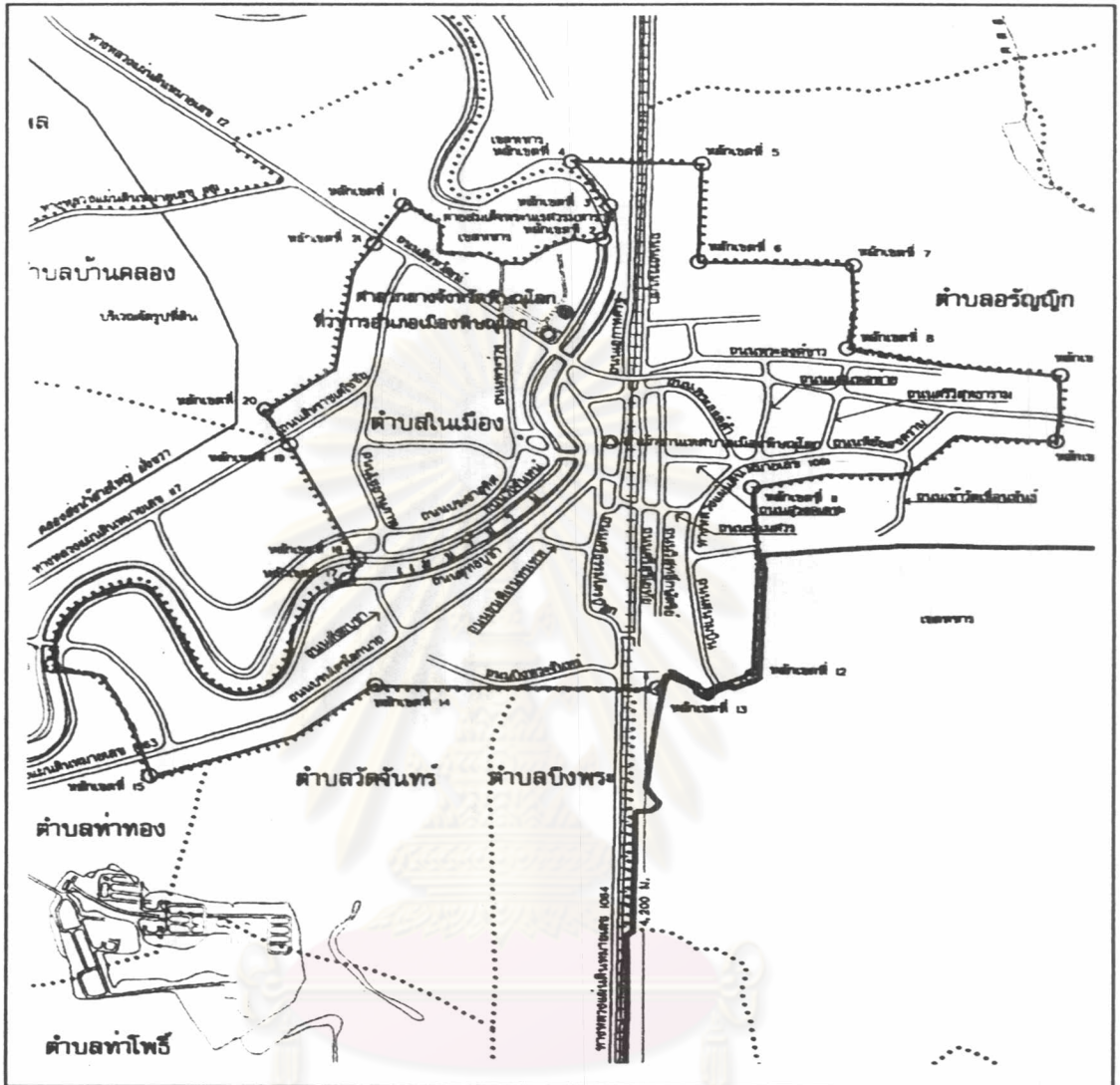
จังหวัด	ระยะทาง (กิโลเมตร)	หมายเหตุ
กรุงเทพฯ	377	ผ่าน นครสวรรค์
เชียงใหม่	334	ผ่าน อุตรดิตถ์ แพร่ ลำปาง
เชียงใหม่ (สายเก่า)	427	ผ่าน สุโขทัย ตาก ลำปาง
เชียงราย	420	ผ่าน อุตรดิตถ์ แพร่ พะเยา
นครราชสีมา	457	ผ่าน นครสวรรค์ ลพบุรี สระบุรี
ขอนแก่น	319	ผ่าน เพชรบูรณ์

ที่มา : สำนักงานขนส่งจังหวัดพิษณุโลก

ตาราง 3.4 เส้นทางการเดินทางโดยรถประจำทางในเทศบาลนครพิษณุโลก

สาย	เส้นทาง	ระยะทาง (กม.)	จำนวนเที่ยว ต่อวัน
1	รอบเมือง ก (สถานีขนส่งพิษณุโลก-สถานีรถไฟพิษณุโลก)	8.9	86
3	วงกลมสถานีรถไฟพิษณุโลก	10.0	168
4	ค่ายนครสวรรค์ - สนามบิน	8.5	73
5	สถานีรถไฟเต็งหนาม - วัดจุฬามณี	11.8	74
6	พิษณุโลก - บ้านกว้าง	9.8	80
8	สถานีขนส่งพิษณุโลก - วัดอรัญญิก	9.0	124
9	สถานีรถไฟพิษณุโลก - บึงพระจันทร์	8.7	48
10	สถานีขนส่งพิษณุโลก - สำนักงานขนส่งจังหวัดพิษณุโลก	9.6	86
11	สนามกีฬากลางพิษณุโลก - บ้านบึงพระ	11.5	104
12	มหาวิทยาลัยนเรศวร (สนามบิน) - มหาวิทยาลัยนเรศวร (หนองอ้อ)	15.0	124
13	ศูนย์พัฒนาตำบลสมอแข - สถาบันราชภัฏ (ทะเลแก้ว)	27.0	102
14	สำนักงานขนส่งจังหวัดแห่งที่ 1 - แห่งที่ 2	21.0	56
15	ร.ร.พิษณุโลกพิทยาคมแห่งใหม่ - สถานีขนส่ง - บ้านคลองเปิด	31.0	36
16	มหาวิทยาลัยนเรศวร (สนามบิน) - บึงพระ - มหาวิทยาลัยนเรศวร (หนองอ้อ)	16.0	54
17	สถานีรถไฟ - วัดจุฬามณี - ร.ร.พิษณุโลกพิทยาคมแห่งใหม่	16.0	54
18	บ้านเต็งหนาม-สถานีรถไฟ-ร.ร.พิษณุโลกพิทยาคมแห่งใหม่	16.0	54

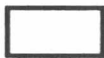
ที่มา : สำนักงานขนส่งจังหวัดพิษณุโลก

วิทยานิพนธ์ : บทบาทในการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมของศูนย์กลางเมือง
 ในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก

แผนที่ 3.4 โครงข่ายคมนาคมภายในเทศบาลนครพิษณุโลก

สัญลักษณ์

ขอบเขตเทศบาลนครพิษณุโลก

ขนาด ๑:๑๐,๐๐๐

สาขาการวางแผนภาค
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เทศบาลนครพิษณุโลกมีถนนสายสำคัญที่สามารถติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงได้อย่างสะดวกรวดเร็ว คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 (สุโขทัย - พิษณุโลก - หล่มสัก, ถนนสิงห์วัฒน์) ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำน่าน จากจังหวัดสุโขทัยผ่านเทศบาลนครพิษณุโลกไปทางตะวันออก ซึ่งสามารถติดต่อกับอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ทางเหนือมีถนนสายสำคัญคือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1086 (พิษณุโลก - พรหมพิราม, ถนนเอกาทศรถ) ส่วนทางใต้มีถนนสายสำคัญสามสาย คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 117 (นครสวรรค์ - พิษณุโลก, ถนนสีหราชเดโชชัย) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1063 (พิษณุโลก - บางระกำ, ถนนบรมไตรโลกนาถ) และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1064 (พิษณุโลก - บางกระทุ่ม, ถนนศรีธรรมไตรปิฎก)

นอกจากนี้ ยังมีเส้นทางรถไฟสายเหนือ กรุงเทพฯ - เชียงใหม่ คัดผ่านกลางเทศบาลตามแนวเหนือใต้บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน มีสถานีรถไฟที่สำคัญ คือ สถานีรถไฟพิษณุโลก อยู่ในตัวเมืองพิษณุโลก เป็นจุดรับส่งสินค้าและประชาชน และบริเวณตอนใต้ของเทศบาลเป็นที่ตั้งของท่าอากาศยานพาณิชย์ ซึ่งให้บริการคมนาคมขนส่งทางอากาศโดยเครื่องบินขนาดกลาง

2.2 ระบบถนน

โครงข่ายถนนในเทศบาลนครพิษณุโลกสามารถจำแนกได้ดังนี้

2.2.1 ถนนสายประธาน (Principle Arterial) ทำหน้าที่เป็นถนนสายสำคัญที่เชื่อมเมืองต่างๆ ทั้งในระดับภาคและระดับจังหวัด รับการจราจรชนิดผ่านเมือง ซึ่งมีปริมาณการจราจรและความเร็วที่สูง มีระยะทางทั้งหมดประมาณ 69 กิโลเมตร ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 117 และทางเลี่ยงเมือง เป็นต้น

2.2.2 ถนนสายหลัก (Main Arterial) เป็นถนนเชื่อมต่อการจราจรระหว่างถนนสายรองภายในเทศบาลกับถนนประธาน แต่อาจมีการจราจรผ่านเมืองผสมอยู่ด้วย เป็นถนนที่ใช้ประโยชน์ในการเชื่อมต่อส่วนต่างๆ ของเทศบาลเข้าด้วยกัน มีระยะทางทั้งหมดประมาณ 31 กิโลเมตร ได้แก่ ถนนพระองค์ดำ ถนนบรมไตรโลกนาถ และถนนพิษณุโลก - วังทอง เป็นต้น

2.2.3 ถนนสายรอง (Collector & Distributor Road) เป็นถนนที่รวมและกระจายการจราจรระหว่างถนนสายหลักและถนนซอยต่างๆ มีระยะทางทั้งหมดประมาณ 55 กิโลเมตร ถนนประเภทนี้จะเชื่อมกับตรอกซอยต่างๆ ที่ตัดผ่านเข้าไปในเขตชุมชนและกลุ่มกิจกรรมของสังคมขนาดเล็ก ได้แก่ ถนนพญาเสือ ถนนพญาลีไท ถนนธรรมบูชา ถนนรามศวร ถนนวิสุทธิกษัตริย์ และถนนประชาอุทิศ เป็นต้น

2.2.4 ตรอก ซอยต่างๆ ที่เชื่อมต่อชุมชนกับถนนสายรองและถนนสายหลัก

โครงข่ายถนนมีความหนาแน่นค่อนข้างมากบริเวณย่านธุรกิจการค้าใจกลางเมือง เช่น บริเวณถนนพญาลีไท ถนนรามศวร ถนนเอกาทศรถ ถนนบรมไตรโลกนาถ และถนนพุทธบูชา อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเทศบาลนครพิษณุโลกเป็นเมืองเก่า โครงข่ายถนนไม่ได้เกิดจากการวางแผนที่เป็นระบบมาก่อน ดังนั้นในพื้นที่ศูนย์กลางเมืองมักพบว่าถนนสายย่อยหรือซอยอาจเป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับถนนสายหลักภายในพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อจราจรของเทศบาล เพราะถนนส่วนใหญ่เป็นถนนสายสั้นๆ แคบ และมีทางร่วมทางแยกหลายแห่ง

2.3 ระบบขนส่งสาธารณะ

การบริการระบบขนส่งสาธารณะในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก ประกอบด้วยระบบต่างๆ ได้แก่

2.3.1 ระบบรถโดยสารประจำทาง

รถประจำทางในเทศบาลนครพิษณุโลกเป็นรถบัสขนาด 30 ที่นั่ง มีทั้งรถโดยสารประจำทางธรรมดา และรถโดยสารประจำทางปรับอากาศ ให้บริการตั้งแต่ 05.30 - 18.30 น. ทำรถอยู่บริเวณสถานีรถไฟพิษณุโลก ให้บริการในเส้นทางทั้งหมด 16 สาย ทั้งภายในเทศบาลเอง และพื้นที่ต่อเนื่อง ดัง ตาราง 3.4

จากข้อมูลดังกล่าว พบว่า เส้นทางให้บริการที่มีจำนวนเที่ยวต่อวันสูงที่สุด ได้แก่ เส้นทางสาย 3 วงกลมสถานีรถไฟพิษณุโลก ซึ่งวิ่งเป็นวงกลมภายในเขตเทศบาล มีจำนวน 168 เที่ยวต่อวัน รองลงมา คือ เส้นทางสาย 8 สถานีขนส่งพิษณุโลก - วัดอรุณญิก จำนวน 124 เที่ยวต่อวัน ส่วนเส้นทางสายนอกเมืองที่มีจำนวนเที่ยวต่อวันสูงที่สุด คือ เส้นทางสาย 12 มหาวิทยาลัยนเรศวร (สนามบิน) - มหาวิทยาลัยนเรศวร (หนองอ้อ) จำนวน 124 เที่ยวต่อวัน รองลงมา ได้แก่ เส้นทางสาย 11 สนามกีฬากลางพิษณุโลก - บ้านบึงพระ จำนวน 104

เที่ยวต่อวัน และ เส้นทางสาย 13 ศูนย์พัฒนาตำบลสมอแข - สถาบันราชภัฏ (ทะเลแก้ว)
จำนวน 102 เที่ยวต่อวัน

2.3.2 ระบบรถโดยสารรับจ้าง

รถโดยสารรับจ้างมีการให้บริการในลักษณะแท็กซี่ ซึ่งส่วนใหญ่มีจุดจอดสถานีขนส่ง สถานีรถไฟ และตลาด ให้บริการรับ - ส่ง ในพื้นที่เทศบาลนครพิษณุโลก และพื้นที่ต่อเนื่อง

3. โครงสร้างพื้นฐาน

3.1 การให้บริการไฟฟ้า

การไฟฟ้าในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกอยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดพิษณุโลก โดยได้รับกระแสไฟฟ้าจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต จากโรงงานไฟฟ้าพลังน้ำ เขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก สถานีไฟฟ้าย่อยในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก และพื้นที่ต่อเนื่องตั้งอยู่ที่ถนนสิงหวัฒน์ ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านคลอง ให้บริการไฟฟ้าในเขตเทศบาลและพื้นที่รอบนอก ปริมาณการใช้ไฟฟ้าส่วนใหญ่ถูกใช้ในประเภทธุรกิจและอุตสาหกรรมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ประเภทที่อยู่อาศัย และการใช้เพื่อสาธารณะและอื่นๆ

3.2 การให้บริการน้ำประปา

ระบบประปาอยู่ภายใต้การดำเนินงานของเทศบาลนครพิษณุโลก โดยมีโครงข่ายครอบคลุมเฉพาะในเขตเทศบาล มีโรงกรองน้ำอยู่ 2 แห่ง ซึ่งอาศัยน้ำดิบจากแม่น้ำน่าน คือ บริเวณทางเข้าวัดใหม่ภักดิ์อาราม และบริเวณหลังวัดโพธิญาณ ปัจจุบัน มีกำลังการผลิตต่อปี เท่ากับ 12,200,000 ลูกบาศก์เมตร ปริมาณน้ำที่ผลิตได้เท่ากับ 11,304,580 ลูกบาศก์เมตร แบ่งเป็นปริมาณน้ำที่จำหน่ายให้ผู้ใช้ จำนวน 24,368 ราย เท่ากับ 9,161,509 ลูกบาศก์เมตร และปริมาณน้ำที่จ่ายเพื่อสาธารณประโยชน์ และรั่วไหล เท่ากับ 2,143,071 ลูกบาศก์เมตร อัตราค่าน้ำประปาค่าสูงสุดลูกบาศก์เมตรละ 2.50 บาท สูงสุดลูกบาศก์เมตรละ 5.50 บาท

3.3 การให้บริการโทรศัพท์

เทศบาลนครพิษณุโลกถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางด้านโทรคมนาคม เป็นที่ตั้งของเขตโทรศัพท์ภาคเหนือที่ 3 ของบริษัท ทศท คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และสำนักงานบริษัทไทยเทเลโฟนแอนเทลคอมมิวนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) ชุมสายโทรศัพท์พิษณุโลก ตั้งอยู่ที่ถนนพทุทธิพัญญา มีโครงข่ายการให้บริการภายในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก และครอบคลุมพื้นที่ต่อเนื่องจากเขตเทศบาลตามแนวถนนสายหลัก การใช้โทรศัพท์ส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลใช้เพื่อบ้านพักอาศัยมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ กิจการธุรกิจ และสถานที่ราชการ ตามลำดับ

3.4 ระบบกำจัดขยะ

สถานที่กำจัดขยะของเขตเทศบาลนครพิษณุโลก ตั้งอยู่ที่ถนนพิษณุโลก-กำแพงเพชร บริเวณกิโลเมตรที่ 38 ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ มีขีดความสามารถในการกำจัดขยะ 86 ตันต่อวัน การกำจัดขยะใช้ระบบฝังกลบ หรือ land field โดยเทศบาลจัดให้มีรถเก็บขยะจำนวน 28 คัน นอกจากการเก็บและกำจัดขยะในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกแล้ว ทางเทศบาลยังบริการเก็บในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านคลององค์การบริหารส่วนตำบลหัวรอ เทศบาลตำบลบางระกำ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดพิษณุโลก และกองบิน 46 อีกด้วย

3.5 ระบบระบายน้ำ

ปัจจุบันการระบายน้ำของเทศบาลเป็นระบบที่รวม (Combined System) คือวางท่อระบายน้ำคอนกรีตเสริมเหล็กให้สามารถรับได้ทั้งน้ำฝน และน้ำทิ้งจากอาคารรวมอยู่ในท่อเดียว ส่วนระบบบำบัดน้ำเสียนั้นอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้าง ณ บึงนาราก นอกเขตเทศบาลนครพิษณุโลก ซึ่งได้รับงบประมาณจากกรมโยธาธิการและผังเมือง และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

4. การก่อรูปของเมือง และลักษณะการใช้ที่ดิน

4.1 การก่อรูปของเมือง

บุญชัย แซ่โจ้ว (2543 : 80 - 86) ได้ศึกษาถึงประเด็นนี้ไว้ว่า การตั้งถิ่นฐานเดิมของประชากรในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก เริ่มจากริมฝั่งแม่น้ำน่าน แล้วขยายตัวกว้างออกไป ศูนย์กลางเดิมของชุมชนอยู่บริเวณถนนจ่านครบุญ ต่อมาเมื่อมีสถานีรถไฟพิษณุโลกเกิดขึ้น ตัวเมืองจึงเริ่มขยายตัวลงมาทางใต้ ซึ่งเป็นศูนย์กลางเมืองในปัจจุบัน กิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่กระจุกตัวอย่างหนาแน่นในพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน รูปแบบการขยายตัวของเทศบาลนครพิษณุโลกตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยทางภูมิศาสตร์ คือ แม่น้ำน่าน และลักษณะภูมิประเทศทางด้านตะวันออกของแม่น้ำ ตัวเมืองจึงมีลักษณะการขยายตัวแบบเป็นเส้นยาว (Linear Pattern) หรือแบบริบบิ้น (Ribbon Pattern) ตามเส้นทางคมนาคมสายหลัก

เทศบาลนครพิษณุโลกมีการขยายตัวที่ค่อนข้างเร็ว ซึ่งเป็นการขยายพื้นที่สิ่งปลูกสร้าง (Built Up Area) ออกจากเขตเทศบาลไปสู่เขตขององค์การบริหารส่วนตำบลโดยรอบ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2537 - 2533 ต้องประกาศขยายเขตผังเมืองเพิ่มขึ้นจากเดิมถึง 3 เท่า ทั้งนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา พบว่า การขยายตัวในพื้นที่รอบนอกของเมืองเพิ่มสูงขึ้น โดยมีเกาะกลุ่มและขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ในขณะที่เดียวกันก็เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตัวเมือง เนื่องจากการขยายตัวของพื้นที่รอบนอกและความแออัดภายในศูนย์กลางเมืองเดิม ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและกระจุกตัวกันของแหล่งธุรกิจใหม่ในพื้นที่ต่างๆ ของเมือง เกิดเป็นแหล่งกลางระดับรองที่มีบทบาทในการให้บริการทางเศรษฐกิจสูง เช่น บริเวณตลาดสดโคกมะขาม บริเวณศูนย์การค้าสุรสีห์ และบริเวณโรงพยาบาลนรธรรมา ถนนบรมไตรโลกนาถ เป็นต้น

เมื่อพิจารณารูปทรงของเทศบาลนครพิษณุโลก (Urban Form) เปรียบเทียบกับทฤษฎีการขยายตัวของเมืองแล้ว พบว่า การขยายตัวของเทศบาลนครพิษณุโลกเป็นไปตามทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (Multi Nuclei Theory) ดังจะเห็นได้จาก การปรากฏขึ้นของศูนย์กลางธุรกิจการค้าที่มีความสำคัญในหลายพื้นที่ การเคลื่อนที่ของศูนย์กลางธุรกิจการค้าซึ่งเกิดขึ้นใหม่นี้จะห่างจากศูนย์กลางเดิมเรื่อยๆ ประกอบกับการขยายตัวของเมืองรุกเข้าไปยังพื้นที่โดยรอบ ดังนั้นจึงเกิดศูนย์กลางธุรกิจการค้าใหม่ขึ้นในบริเวณที่เหมาะสม เมืองพิษณุโลกมีการขยายตัวเกาะไปตามเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ โดยพื้นที่ด้านหลังเส้นทางเหล่านั้นมักใช้ประโยชน์เป็นที่

พักอาศัย ในขณะเดียวกัน พื้นที่ที่มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมและเป็นเขตที่มีประชากรอาศัย อยู่หนาแน่น มีการก่อตัวของศูนย์กลางชุมชนขึ้น เมื่อมีการพัฒนาเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก็จะ กลายเป็นศูนย์กลางที่มีความสำคัญลำดับรองจากศูนย์กลางหลัก โดยอาจเป็นศูนย์กลางที่เกิด จากปัจจัยอื่นๆ เช่น เป็นย่านที่พักอาศัย เป็นชุมทางรถโดยสารทั้งระยะใกล้ ระยะไกล หรือเป็น ประชุมเชื่อมการติดต่อระหว่างเมืองกับพื้นที่โดยรอบ ส่วนบริเวณที่อยู่ไกลออกไปจะใช้ประโยชน์ ที่ดินประเภทอื่น เช่น เป็นที่พักอาศัยเบาบาง อุตสาหกรรม หรือเกษตรกรรม

4.2 ลักษณะการใช้ที่ดิน

ในหัวข้อนี้เป็นลักษณะการใช้ที่ดินของชุมชนเมืองพิษณุโลกซึ่งรวมพื้นที่ของ เทศบาลนครพิษณุโลกและพื้นที่ต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อความชัดเจนในการศึกษา ดังนี้

4.2.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

เมื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมของทำเลที่ตั้งของเมืองบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ น่าน นอกจากจะสะดวกในการคมนาคมติดต่อ และอาศัยน้ำในการบริโภคแล้ว ที่ดินบริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำยังมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเพาะปลูกได้ดี และเป็นจุดยุทธศาสตร์ ที่ตั้งอยู่ประมาณเกือบกึ่งกลางระหว่างดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาภาคกลางและดินแดน ภาคเหนือ

การสร้างเมืองพิษณุโลกนั้นเป็นเมืองที่วางผังและสร้างขึ้นให้มีลักษณะเป็น รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมอยู่ด้วยกำแพงเมือง (ต่อมาในระยะหลังได้มีการรื้อกำแพงเมืองแล้วปรับ ระดับทำเป็นถนน รวม 3 สาย คือ ถนนพระร่วงฝั่งตะวันตก ถนนเอกาทศรถ (แผนที่ 3.5) และ ถนนมหาธรรมราชาฝั่งตะวันออก) และคูเมืองทั้งสองฝั่งแม่น้ำน่านซึ่งไหลผ่านกลางเมือง เมื่อวัด ขนาดจากแผนที่ ปรากฏว่าเมืองพิษณุโลกมีความกว้างประมาณ 1 กิโลเมตร และยาวประมาณ 2 กิโลเมตรเศษ คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ 2 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,250 ไร่ นับว่าเป็นเมืองที่ไม่ ใหญ่นัก โดยมีพระราชวังจันทร์ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตก และพระอารามสำคัญ (วัดใหญ่) ตั้งอยู่บน ฝั่งตะวันออก และมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่สองฝั่งโดยมีแม่น้ำผ่ากลางจึงเรียกกันว่า “เมือง ออกแตก”

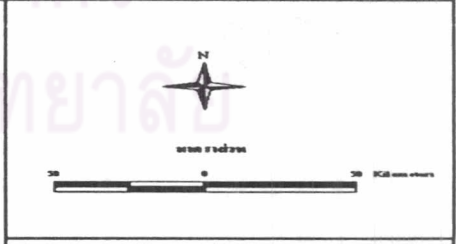
สำหรับลักษณะของชุมชน ประชาชนมีการตั้งถิ่นฐานโดยรวมกลุ่มกันอยู่ ใกล้แม่น้ำน่านและใกล้บริเวณวัดต่างๆ สภาพของชุมชนในเมืองพิษณุโลกเมื่อประมาณ 100 ปี มาแล้วปรากฏตามนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กล่าวถึงบริเวณฝั่ง

วิทยานิพนธ์ : บทบาทในการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมของศูนย์กลางเมือง
 ในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก

แผนที่ 3.5 เมืองพิษณุโลก พ.ศ.2444

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

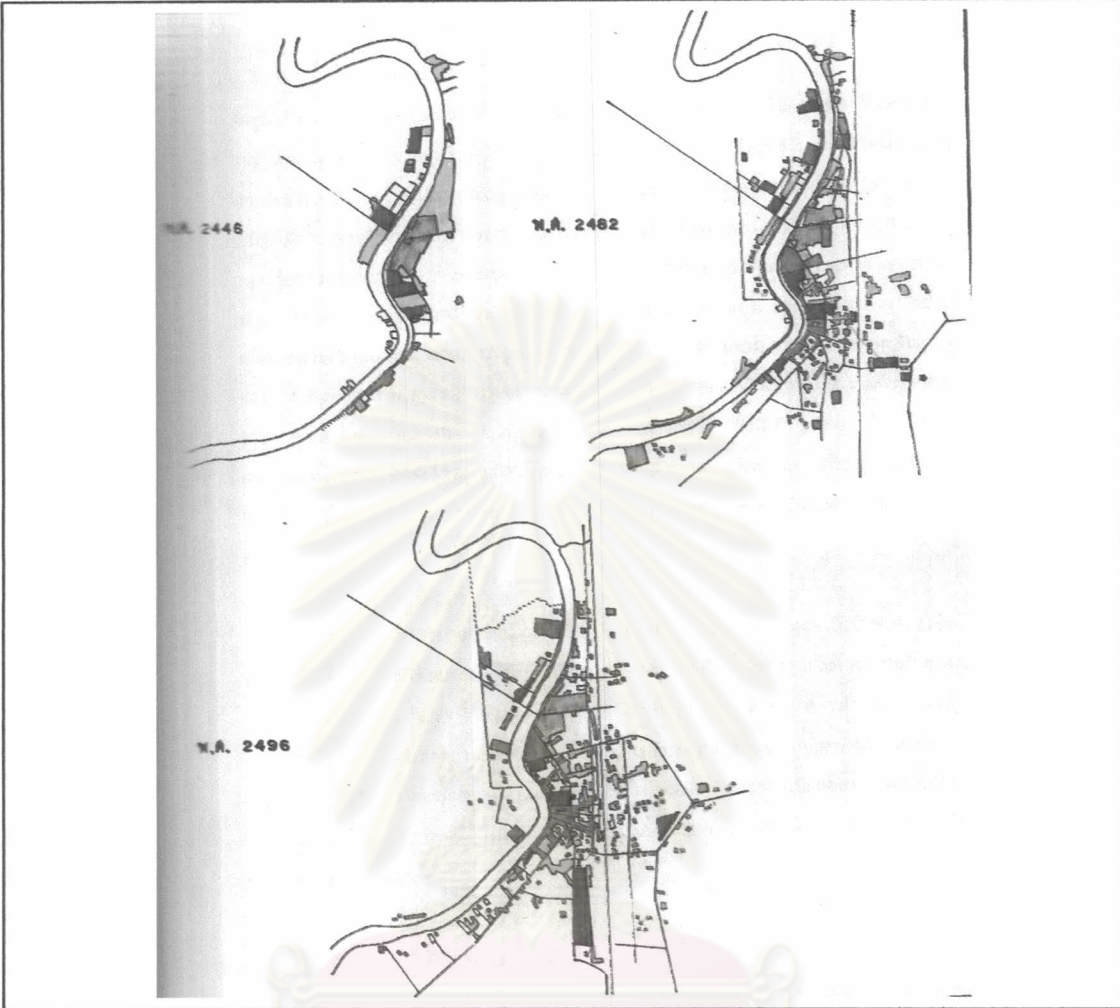
สาขาการวางแผนภาค
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตะวันตกไว้ว่า “ทางในเมืองเป็นบ้านคนโทรมๆ นอกกำแพงเมืองเป็นทุ่งนาไม่เห็นมีวัดร้าง สังเกตว่าแต่เดิมมาฝั่งตะวันตกนี้ คงเป็นฝั่งที่ไม่เจริญกว่าฝั่งตะวันออก” และเมื่อต่อมาในปี พ.ศ. 2450 มีการตั้งสถานีรถไฟขึ้นทางด้านฝั่งตะวันออก ทำให้เมืองขยายตัวออกห่างจากแม่น้ำโดยมี ศูนย์กลางของเมืองอยู่ที่สถานีรถไฟและกระจายตัวออกไปโดยรอบเส้นทางคมนาคม

4.2.2 การใช้ที่ดิน พ.ศ.2446 ถึง พ.ศ.2496

จากการศึกษาลักษณะการใช้ที่ดินปี พ.ศ.2446 ถึง พ.ศ.2496 ของสมชาย เตะพระหมพันท์ (อ้างในพีรพล จันทพรณ, 2535: 71-73) พบว่า ในช่วงปี พ.ศ.2446 การใช้ที่ดินส่วนใหญ่อยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน โดยมีศูนย์กลางอยู่บริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย วัด และสถานที่ราชการ โดยสถานที่ราชการจะอยู่ทั้งทางฝั่งตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำน่าน สถานศึกษาจะตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกทางตอนใต้ของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สำหรับย่านพาณิชยกรรมจะอยู่ทางฝั่งตะวันออกทางตอนใต้ของชุมชนเมือง ในปี พ.ศ.2482 มีการขยายตัวของเมืองในทุกๆ ด้าน ทำให้การใช้ที่ดินทุกประเภทเพิ่มขึ้น มีการขยายตัวของเมืองลงมาทางใต้ ย่านพาณิชยกรรมจะชัดเจนขึ้น ทั้งนี้เพราะได้มีการสร้างทางรถไฟผ่านเมืองพิษณุโลก การคมนาคมทางบกมีความสำคัญชัดเจนกว่าอดีตที่ผ่านมา มีสถานที่ราชการเพิ่มขึ้นทางฝั่งตะวันออก บริเวณทางตอนใต้ของย่านพาณิชยกรรมและบริเวณฝั่งตะวันออกของทางรถไฟ ในปี พ.ศ.2496 มีการวางแผนถนนสายต่างๆ อย่างกว้างขวางมีบริเวณที่อยู่อาศัยกระจายไปตามถนนสายต่างๆ จากศูนย์กลางการค้าของเมือง ซึ่งมีบริเวณที่อยู่อาศัยหนาแน่น ตำแหน่งที่ตั้งของที่อยู่อาศัยจะอยู่ใกล้ถนนซอยซึ่งตัดขึ้นใหม่ มีการใช้ที่ดินของสถานที่ราชการเป็นผืนใหญ่ซึ่งก็คือที่ตั้งของโรงพยาบาลพุทธชินราช ที่ตั้งของเจดการทางในปัจจุบัน (แผนที่ 3.6)

จากการขยายตัวของชุมชนเมืองพิษณุโลกในช่วงปี พ.ศ.2446 ถึง พ.ศ. 2496 อาจกล่าวได้ว่าการใช้ที่ดินประเภทสถานที่ราชการ และสถานศึกษา ได้มีส่วนในการขยายตัวของเมืองพิษณุโลก กล่าวคือจากวิวัฒนาการของการใช้ที่ดินที่ผ่านมาเห็นได้ว่า สถานที่ราชการและสถานศึกษาจะส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองในรูปแบบที่อยู่อาศัย และพาณิชยกรรม โดยจะเกิดขึ้นบริเวณโดยรอบของสถานที่ราชการ และสถานศึกษา อันอาจเป็นผลมาจากความต้องการที่พักอาศัยของข้าราชการ รูปแบบที่กล่าวมานี้เห็นภาพได้ชัดเจนจากแผนที่การใช้ที่ดินในปี พ.ศ.2496

วิทยานิพนธ์ : บทบาทในการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมของศูนย์กลางเมือง
ในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก

แผนที่ 3.6 การใช้ที่ดินเมืองพิษณุโลก พ.ศ.2446, พ.ศ.2482 และ พ.ศ.2496

สัญลักษณ์

- ที่อยู่อาศัย
- ย่านการค้า
- อุตสาหกรรม
- สถาบันการศึกษา
- สถาบันศาสนา
- สถานที่ราชการ

สาขาการวางแผนภาค
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.3 การใช้ที่ดินปี พ.ศ.2518

ในปี พ.ศ.2518 การใช้ที่ดินของชุมชนเมืองพิษณุโลกส่วนใหญ่อยู่ในเขตเทศบาลและทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน โดยมีศูนย์กลางความหนาแน่นบริเวณสถานีรถไฟ และกระจายไปตามสองฝากถนนสายต่างๆ ระหว่างถนนบรมไตรโลกนารถ ถนนเอกาทศรถ ถนนศรีธรรมไตรปิฎก และข้ามทางรถไฟไปทางทิศตะวันออก (แผนที่ 3.7)

การใช้ที่ดินในเขตเทศบาลทางด้านตะวันออกของแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการค้า มีความหนาแน่นบริเวณหน้าสถานีรถไฟ ถนนบรมไตรโลกนารถ ถนนเอกาทศรถ และถนนนเรศวร การใช้ที่ดินเพื่อที่พักอาศัย การใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมกระจายอยู่บริเวณทางด้านทิศใต้ริมฝั่งแม่น้ำน่าน และทางทิศตะวันออกของทางรถไฟ บริเวณถนนพิษณุโลก - วังทอง ส่วนคลังสินค้าอยู่บริเวณทิศตะวันออกของทางรถไฟ ในบริเวณที่เส้นทางคมนาคมทางถนนติดต่อได้สะดวก สถานศึกษากระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณที่พักอาศัย เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตพิษณุโลก (มหาวิทยาลัยนเรศวร ในปัจจุบัน) เป็นต้น ส่วนสถานที่ราชการที่เกิดขึ้น ได้แก่ ทัณฑสถานเปิดอรัญญิก ที่ทำการส่วนทำไม้พิษณุโลก เป็นต้น พื้นที่นอกเขตเทศบาลทางด้านตะวันออกมีการใช้ที่ดินหลักคือที่พักอาศัย ที่อยู่บริเวณโดยรอบที่ติดกับเทศบาลและกระจายไปตามถนนด้านเหนือของเขตเทศบาลในตำบลหัวรอ

สำหรับพื้นที่ในเขตเทศบาลทางฝั่งตะวันตก มีการใช้ที่ดินเพื่อสถานศึกษาอย่างชัดเจน โดยมีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และวิทยาลัยครู (มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ในปัจจุบัน) กระจายไปตามถนนวังจันทร์ และมีสถานที่ราชการที่สำคัญ เช่น ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ ศาล ป่าไม้ ที่ทำการชลประทานพิษณุโลก เป็นต้น เกาะกลุ่มกันอยู่บริเวณถนนวังจันทร์ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางด้านตะวันตก และที่สำคัญคือมีการใช้ที่ดินทางทหาร คือ ค่ายนเรศวรทางด้านเหนือ

จากแผนที่ 3.7 ทำให้ทราบถึงการขยายตัวของเมืองพิษณุโลกได้ขยายตัวจากปี พ.ศ.2496 ในหลายด้านโดยเฉพาะพื้นที่พาณิชย์กรรม และที่อยู่อาศัย ได้เพิ่มขึ้นทั้งในเขตเทศบาลและภายนอกเขตเทศบาล ปัจจัยประการหนึ่งที่อาจส่งผลต่อการเพิ่มการขยายตัวของที่อยู่อาศัยได้แก่ สถานศึกษาที่เกิดขึ้น และค่ายทหาร ซึ่งได้แก่ ค่ายนเรศวร และค่ายเอกาทศรถ ตลอดจนสถานที่ราชการที่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2496

เมื่อพิจารณารวมทั้งชุมชนเมืองพิษณุโลก มีการใช้ที่ดินเพื่อที่พักอาศัยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ถนนและซอย สถานี่ราชการ สถานศึกษา ศาสนสถาน พาณิชยกรรม

สาธารณูปโภค อุตสาหกรรม และคลังสินค้า ตามลำดับ มีพื้นที่เกษตรกรรมและที่ว่างโดยรอบตัวชุมชนเมือง

4.2.4 การใช้ที่ดิน พ.ศ.2527

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ลักษณะการใช้ที่ดินได้ขยายตัวมากยิ่งขึ้นตามแนวถนนต่างๆ ซึ่งตัดเลียบริมแม่น้ำน่านทางฝั่งตะวันออก เช่น ถนนบรมไตรโลกนารถ ถนนเอกาทศรถ บริเวณดังกล่าวถูกบีบไว้ด้วยแม่น้ำน่านและทางรถไฟไม่สามารถขยายตัวออกไปได้ทางด้านแม่น้ำน่าน จึงเริ่มขยายตัวข้างทางรถไฟมาทางตะวันออกตามเส้นทางสายพิษณุโลก - วังทอง ส่วนทางตะวันตก ตามถนนสิงหวัฒน์ โดยมีสะพานเรศวรเป็นตัวเชื่อมระหว่างสองฝั่งแม่น้ำ (แผนที่ 3.8)

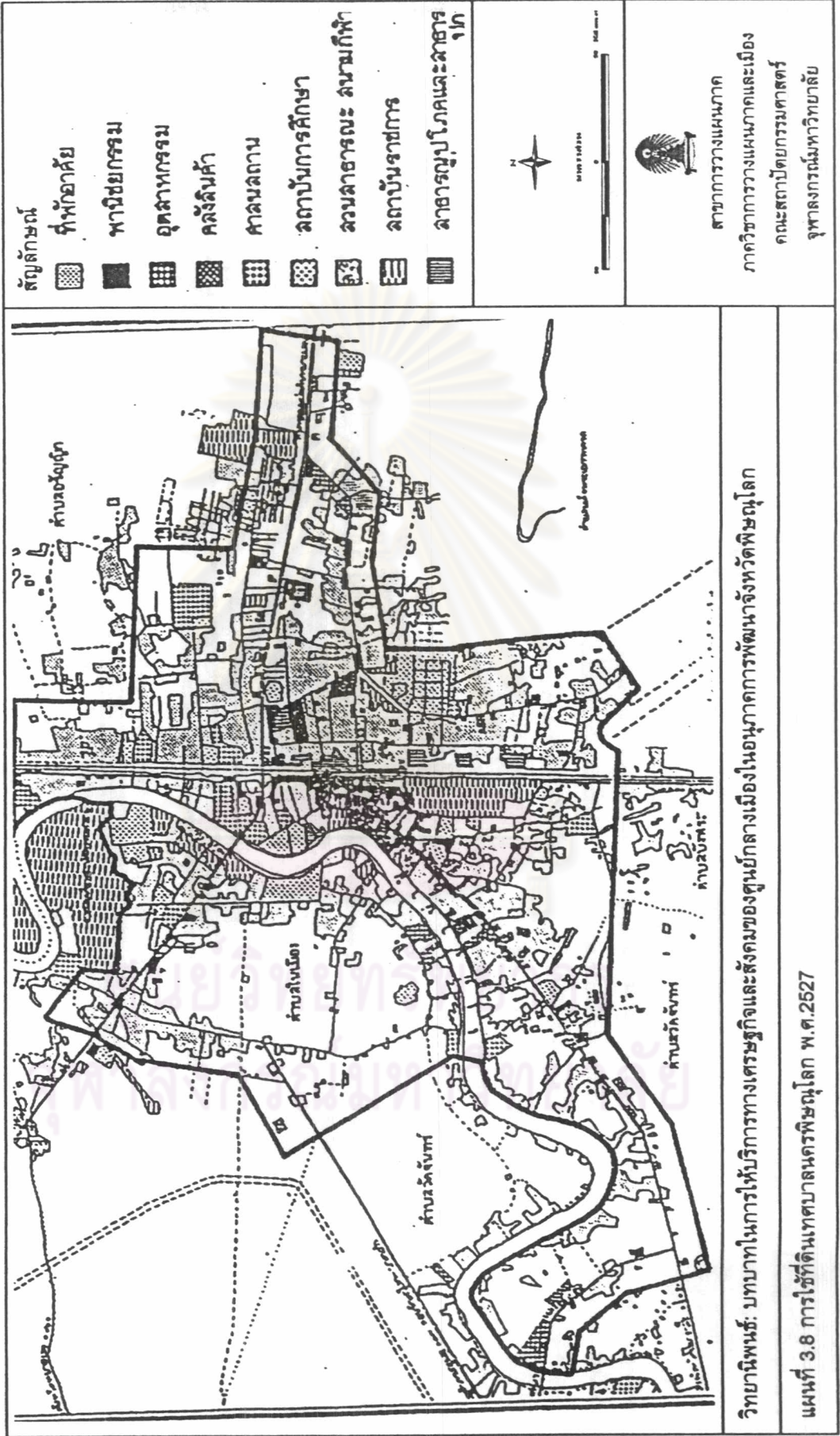
เมื่อพิจารณารวมทั้งชุมชนเมืองพิษณุโลก การใช้ที่ดินเพื่อพักอาศัยยังคงมีมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ถนนและซอย แม่น้ำลำคลอง สถานที่ราชการ สถานศึกษา ศาสนสถาน พาณิชยกรรม สาธารณูปโภค อุตสาหกรรม และคลังสินค้า ตามลำดับ พื้นที่เกษตรกรรมและที่ว่างลดลง แต่ยังคงเหลือในบริเวณโดยรอบตัวชุมชนเมือง

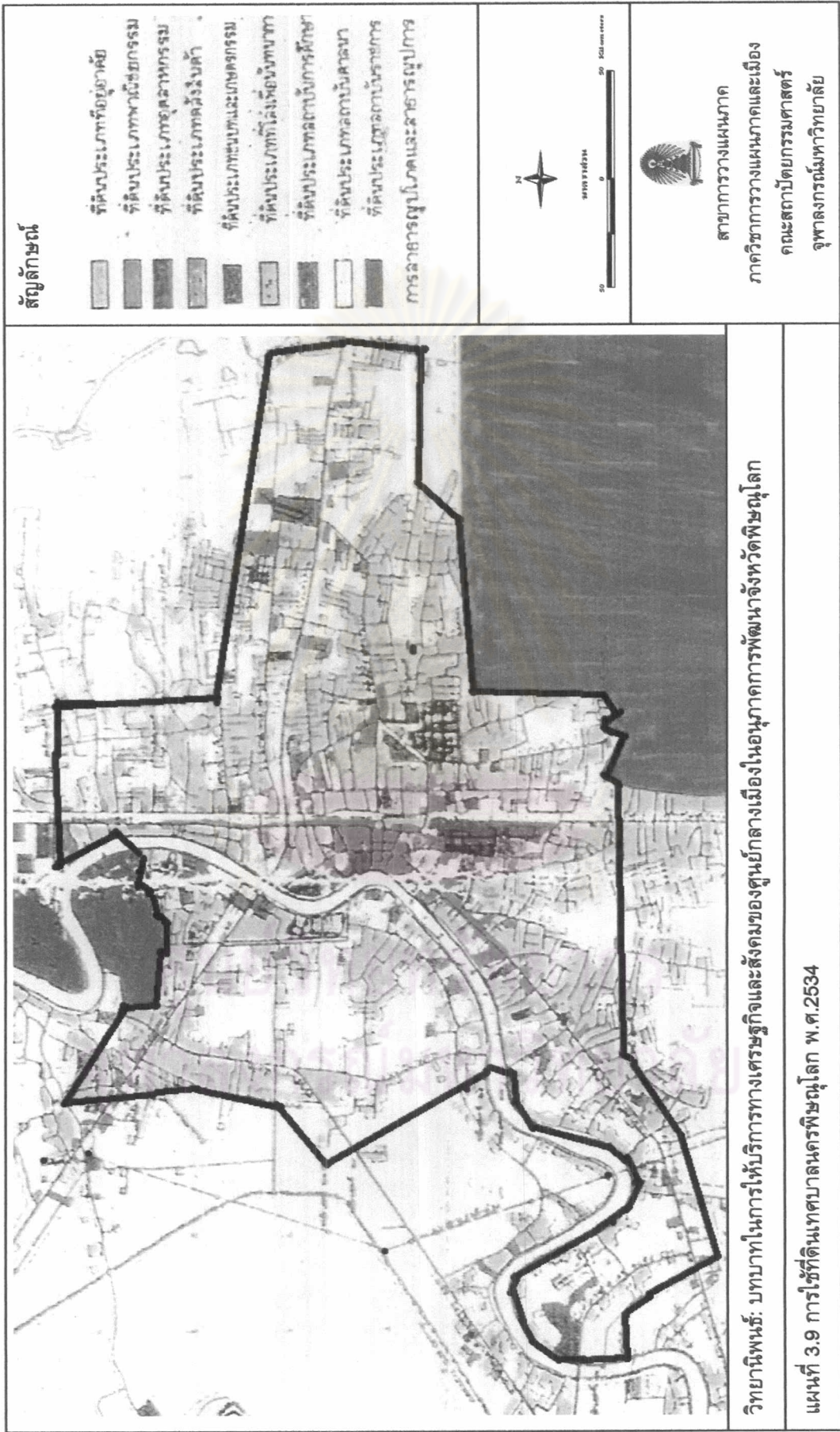
สำหรับการใช้ที่ดินของสถานที่ราชการมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนักในเขตเทศบาล ในด้านของเนื้อที่ แต่มีการเพิ่มจำนวนของหน่วยงานในพื้นที่ของศาลากลางจังหวัด แต่พื้นที่ที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเพราะมีการตั้งสถานที่ราชการแห่งใหม่

4.2.5 การใช้ที่ดิน พ.ศ.2534

จากการที่ชุมชนเมืองพิษณุโลกมีแม่น้ำน่านไหลพาดผ่านพื้นที่ในแนวเหนือ - ใต้ ทำให้พื้นที่ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน (แผนที่ 3.9) ได้แก่

- พื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน การตั้งถิ่นฐานของประชากรโดยส่วนใหญ่กระจุกอยู่หนาแน่นในพื้นที่บริเวณนี้ โดยเฉพาะภายในเขตเทศบาลอันเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการค้า การบริการ โรงแรม ตลาดสด ได้แก่ บริเวณสองฟากถนนบรมไตรโลกนารถ ถนนเอกาทศรถ ถนนพระองค์ดำ เป็นต้น เป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาล ถึงระดับอุดมศึกษา ที่สำคัญได้แก่ โรงเรียนอนุบาลพิษณุโลก โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี วิทยาลัยเทคนิคพิษณุโลก และมหาวิทยาลัยนเรศวร นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของจังหวัดอีกด้วย

- พื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน มีประชากรอาศัยอยู่เบาบางกว่าพื้นที่ฝั่งตะวันออก ทั้งนี้เพราะเป็นที่ตั้งของเขตทหาร คือ กองทัพภาคที่ 3 และค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ ได้แก่ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ สำนักงานที่ดินจังหวัด ฯลฯ สถานที่ต่าง ๆ เหล่านี้เกาะกลุ่มไปตามแนวพื้นที่ฝั่งตะวันตกทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีพื้นที่จัดรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมอยู่ทางด้านตะวันตกของพื้นที่อีกด้วย มีการขยายตัวของสถานศึกษาที่สำคัญอันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน คือ การขยายตัวของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามไปยังทุ่งทะเลแก้ว และการก่อตั้งมหาวิทยาลัยนเรศวรที่ตำบลท่าโพธิ์

4.2.6 การใช้ที่ดิน พ.ศ.2545

สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดพิษณุโลก ได้ทำการสำรวจการใช้ที่ดินในปี พ.ศ.2545 เพื่อทำการประเมินผลตามผังเมืองรวมเมืองพิษณุโลก พ.ศ.2542 อย่างไรก็ตามการสำรวจนี้เป็นการสำรวจทั้งผังเมืองรวมเมืองพิษณุโลกซึ่งรวมพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีเขตต่อเนื่องจากเขตเทศบาลนครพิษณุโลก ผู้ศึกษาจึงต้องทำการจำแนกการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลด้วยตนเอง (แผนที่ 3.10)

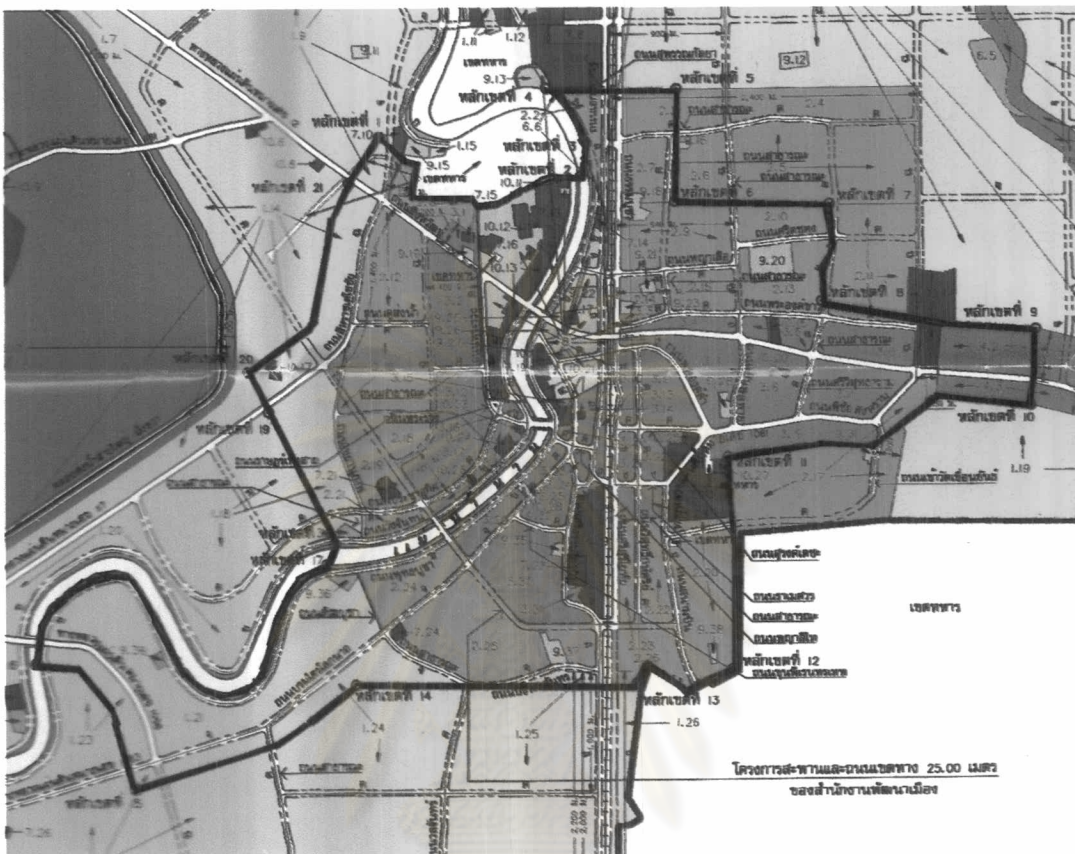
การใช้ที่ดินภายในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก แบ่งประเภทออกเป็น 10 ประเภท โดยเรียงลำดับจากขนาดพื้นที่ ดังนี้

- การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย

มีขนาดพื้นที่ 10.49 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 57.45 ของพื้นที่เทศบาลทั้งหมด เป็นพื้นที่ที่รอบนอกของเขตเทศบาล ส่วนใหญ่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน

- การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

มีขนาดพื้นที่ 4.46 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 24.42 ของพื้นที่เทศบาลทั้งหมด เป็นพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าและบริการของเมือง ตั้งอยู่ทั้งสองฝั่งของแม่น้ำน่าน แต่ส่วนใหญ่อยู่ทางฝั่งตะวันออก บริเวณนี้ยังเป็นบริเวณที่มีความหนาแน่นของจำนวนอาคาร และจำนวนประชากรมากที่สุดในเขตเทศบาลอีกด้วย

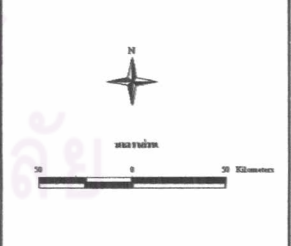

วิทยานิพนธ์ : บทบาทในการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมของศูนย์กลางเมือง
 ในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก

แผนที่ 3.10 การกำหนดเขตการใช้ที่ดินเทศบาลนครพิษณุโลกตามผังเมืองรวมเมืองพิษณุโลก พ.ศ.2542

สัญลักษณ์

- ขอบเขตเทศบาลนครพิษณุโลก
- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง
- ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
- ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ
- ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม
- ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการนันทนาการ
และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
- ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย
- ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
- ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขการ

 สาขาการวางแผนภาค
 ภาควิชาการวางแผน
 ภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- การใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

มีขนาดพื้นที่ 0.87 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 4.76 ของพื้นที่เทศบาลทั้งหมด สถาบันราชการส่วนใหญ่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน โดยมีศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ และสำนักงานเทศบาลนครพิษณุโลก (ใหม่) เป็นหลัก ส่วนทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน มีสถานีตำรวจภูธรจังหวัด สำนักงานเทศบาลนครพิษณุโลก (เก่า) สถานีรถไฟ สถานีขนส่ง เป็นต้น

- การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ

มีขนาดพื้นที่ 0.71 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.89 ของพื้นที่เทศบาลทั้งหมด เป็นพื้นที่ที่กระจุกตัวอยู่ทางตะวันออกของเขตเทศบาลติดต่อกับเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสมอแข เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง ส่วนอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ประเภทอู่ซ่อมรถ หรือโรงกลึง กระจายอยู่ตามถนนสายต่างๆ ทั้งในเขตชั้นใน และชั้นกลางภายในเขตเทศบาล

- การใช้ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

มีขนาดพื้นที่ 0.63 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.45 ของพื้นที่เทศบาลทั้งหมด อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน เป็นพื้นที่ของเขตโบราณสถาน โดยเฉพาะพระราชวังจันทร์ ซึ่งเป็นพระราชวังของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

- การใช้ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา

มีขนาดพื้นที่ 0.58 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.18 ของพื้นที่เทศบาลทั้งหมด สถาบันการศึกษาในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกมีตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงอุดมศึกษา โดยทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านมีสถาบันการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม วิทยาลัยอาชีวศึกษาพิษณุโลก ส่วนทางฝั่งตะวันออกมีสถาบันการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต วิทยาเขตพิษณุโลก สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ วิทยาเขตพิษณุโลก วิทยาลัยพิษณุโลก วิทยาลัยเทคนิคพิษณุโลก โรงเรียนอนุบาลพิษณุโลก โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี

- การใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
มีขนาดพื้นที่ 0.46 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 2.52 ของพื้นที่
เทศบาลทั้งหมด สถาบันศาสนาที่สำคัญในเขตเทศบาลคือ วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร หรือ
วัดใหญ่ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรชินราช

- การใช้ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
มีขนาดพื้นที่ 0.06 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 0.33 ของพื้นที่
เทศบาลทั้งหมด พื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทั้งสองฝั่ง มีการปรับปรุงพื้นที่เพื่อการ
นันทนาการ เช่น พื้นที่สวนสาธารณะ พื้นที่โล่งเพื่อทำกิจกรรม พืชปลูกโลกไนท์บลูซ่า

5. แนวโน้มการขยายตัวของเมือง

ในการศึกษาถึงแนวโน้มการขยายตัวของเมือง หรือการขยายตัวของพื้นที่ปลูก
สร้าง (Built - Up Area) นั้น ต้องยอมรับว่าการขยายตัวดังกล่าวได้ขยายออกไปจากเขต
เทศบาลนครพิษณุโลกเข้าสู่เขตองค์การบริหารส่วนตำบลอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในหัวข้อนี้จึง
จำเป็นต้องศึกษาในพื้นที่รอบนอกเขตเทศบาลนครพิษณุโลกเพื่อครอบคลุมพื้นที่ปลูกสร้าง
(Built - Up Area) และเพื่อความชัดเจนในการศึกษา โดยรวมพื้นที่ขององค์การบริหารส่วน
ตำบลที่รองรับจากขยายตัวของเทศบาลนครพิษณุโลก ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลจอมทอง
ดอนทอง ท่าทอง ท่าโพธิ์ บ้านกว้าง บ้านคลอง บึงพระ ปากโทก พลายชุมพล วัดจันทร์ สมอแข
หัวรอ และอรัญญิก

บุญชัย แซ่โจ้ว (2543 : 98 - 103) ได้ศึกษาถึงประเด็นนี้ไว้ว่า การศึกษาถึง
แนวโน้มการขยายตัวของเมืองจะพิจารณาจากปัจจัยหลักที่จะทำให้การใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไป
ในอนาคต ซึ่งมีปัจจัยหลักที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้ (แผนที่ 3.11)

5.1 การพิจารณาปัจจัยทางด้านประชากร

จากการศึกษาด้านประชากร พบว่า แนวโน้มของประชากรจะมีการขยายตัว
มากในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลอรัญญิก สมอแข วัดจันทร์ และท่าทอง ซึ่งองค์การ
บริหารส่วนตำบลที่มีอัตราการขยายตัวของประชากรสูง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลสมอแข
วัดจันทร์ และท่าทอง เมื่อพิจารณาสถิติประชากรในรอบ 5 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.
2545 (ตาราง 3.5) และเมื่อทำการคาดการณ์ประชากรในอนาคต (ตาราง 3.6) พบว่า องค์การ

ตาราง 3.5 จำนวน และการขยายตัวของประชากรระดับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตชุมชนเมืองพิษณุโลก พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2545

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น	พ.ศ.2541			พ.ศ.2545			การเปลี่ยนแปลงประชากร			การเปลี่ยนแปลง
	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	จำนวน (คน)	จากเดิม (ร้อยละ)	จากทั้งหมด (ร้อยละ)	ความหนาแน่น (ร้อยละ/ปี)	
รวม	458.48	238,018	521.42	238,574	522.64	556	0.23	100.00	0.05	
ทน.พิษณุโลก	18.26	90,041	4,931.05	87,131	4,771.69	-2,910	-3.23	-523.38	-0.65	
อบต.จอมทอง	35.80	3,603	100.64	3,718	103.85	115	3.19	20.68	0.64	
อบต.ดอนทอง	65.30	11,733	179.68	12,105	185.38	372	3.17	66.91	0.63	
อบต.ท่าทอง	23.70	11,073	467.22	11,899	502.07	826	7.46	148.56	1.49	
อบต.ท่าโพธิ์	50.10	8,818	176.01	9,451	188.64	633	7.18	113.85	1.44	
อบต.บ้านกว้าง	43.35	11,749	271.03	12,079	278.64	330	2.81	59.35	0.56	
อบต.บ้านคลอง	20.10	12,079	600.95	12,265	610.20	186	1.54	33.45	0.31	
อบต.บึงพระ	33.51	18,284	545.63	14,306	426.92	-3,978	-21.76	-715.47	-4.35	
อบต.ปากโทก	35.70	4,321	121.04	4,528	126.83	207	4.79	37.23	0.96	
อบต.พลาชัยชุมพล	20.00	5,179	258.95	5,473	273.65	294	5.68	52.88	1.14	
อบต.วัดจันทร์	11.26	5,583	495.83	6,161	547.16	578	10.35	103.96	2.07	
อบต.สมอแข	40.00	11,435	285.88	12,810	320.25	1,375	12.02	247.30	2.40	
อบต.หัวรอ	40.20	15,392	382.89	16,346	406.62	954	6.20	171.58	1.24	
อบต.อรัญญิก	19.20	28,728	1,496.25	30,302	1,578.23	1,574	5.48	283.09	1.10	

ที่มา : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น

ตาราง 3.6 จำนวนประชากรในอนาคต ระดับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตชุมชนเมืองพิเศษโลก
จากการคาดการณ์โดย Exponential Model พ.ศ.2543 ถึง พ.ศ.2558

พ.ศ.	ประชากรจากการคาดการณ์ (คน)													
	ท.น.พิเศษโลก	จอมทอง	ดอนทาง	ท่าทอง	ท่าโพธิ์	บ้านกว้าง	บ้านดอง	บึงพระ	ปากโทก	พลายชุมพล	วัดจันทร์	สมอแข	หัวรอ	อรัญญิก
2543	88,680	3,560	11,927	11,477	9,113	11,919	12,099	16,111	4,409	5,312	5,852	12,143	15,764	29,460
2544	88,140	3,681	12,013	11,688	9,277	11,998	12,134	15,061	4,463	5,388	5,995	12,496	15,993	29,872
2545	87,603	3,713	12,100	11,903	9,445	12,077	12,169	14,080	4,519	5,465	6,142	12,859	16,226	30,290
2546	87,070	3,745	12,187	12,121	9,616	12,157	12,204	13,162	4,574	5,543	6,292	13,233	16,461	30,714
2547	86,539	3,777	12,275	12,344	9,790	12,237	12,239	12,305	4,631	5,622	6,445	13,617	16,701	31,143
2548	86,012	3,810	12,364	12,571	9,967	12,318	12,275	11,503	4,688	5,703	6,603	14,013	16,943	31,579
2549	85,489	3,842	12,453	12,801	10,148	12,399	12,310	10,753	4,746	5,785	6,764	14,420	17,190	32,021
2550	84,968	3,875	12,543	13,036	13,331	12,481	12,345	10,053	4,805	5,867	6,929	14,839	17,439	32,468
2551	84,451	3,909	12,634	13,276	10,518	12,563	12,381	9,398	4,864	5,951	7,099	15,271	17,693	32,923
2552	83,936	3,942	12,725	13,520	10,709	12,646	12,417	8,785	4,924	6,037	7,272	15,714	17,950	33,383
2553	83,425	3,976	12,817	13,768	10,902	12,729	12,453	8,213	4,985	6,123	7,450	16,171	18,211	33,850
2554	82,917	4,010	12,910	14,021	11,100	12,813	12,489	7,678	5,047	6,211	7,632	16,641	18,475	34,324
2555	82,412	4,045	13,003	14,278	11,300	12,898	12,525	7,177	5,109	6,300	7,818	17,125	18,744	34,804
2556	81,911	4,080	13,097	14,541	11,505	12,983	12,561	6,710	5,172	6,390	8,009	17,622	19,016	35,291
2557	81,412	4,115	13,192	14,808	11,713	13,068	12,591	6,272	5,236	6,481	8,205	18,134	19,293	35,784
2558	80,916	4,150	13,287	15,080	11,925	13,154	12,633	5,864	5,301	6,574	8,405	18,661	19,573	36,285

บริหารส่วนตำบลทั้งสามแห่งยังเป็นพื้นที่ที่มีอัตราการเพิ่มของประชากรสูงที่สุดด้วย

5.2 การพิจารณาปัจจัยด้านการคมนาคมและการเข้าถึง

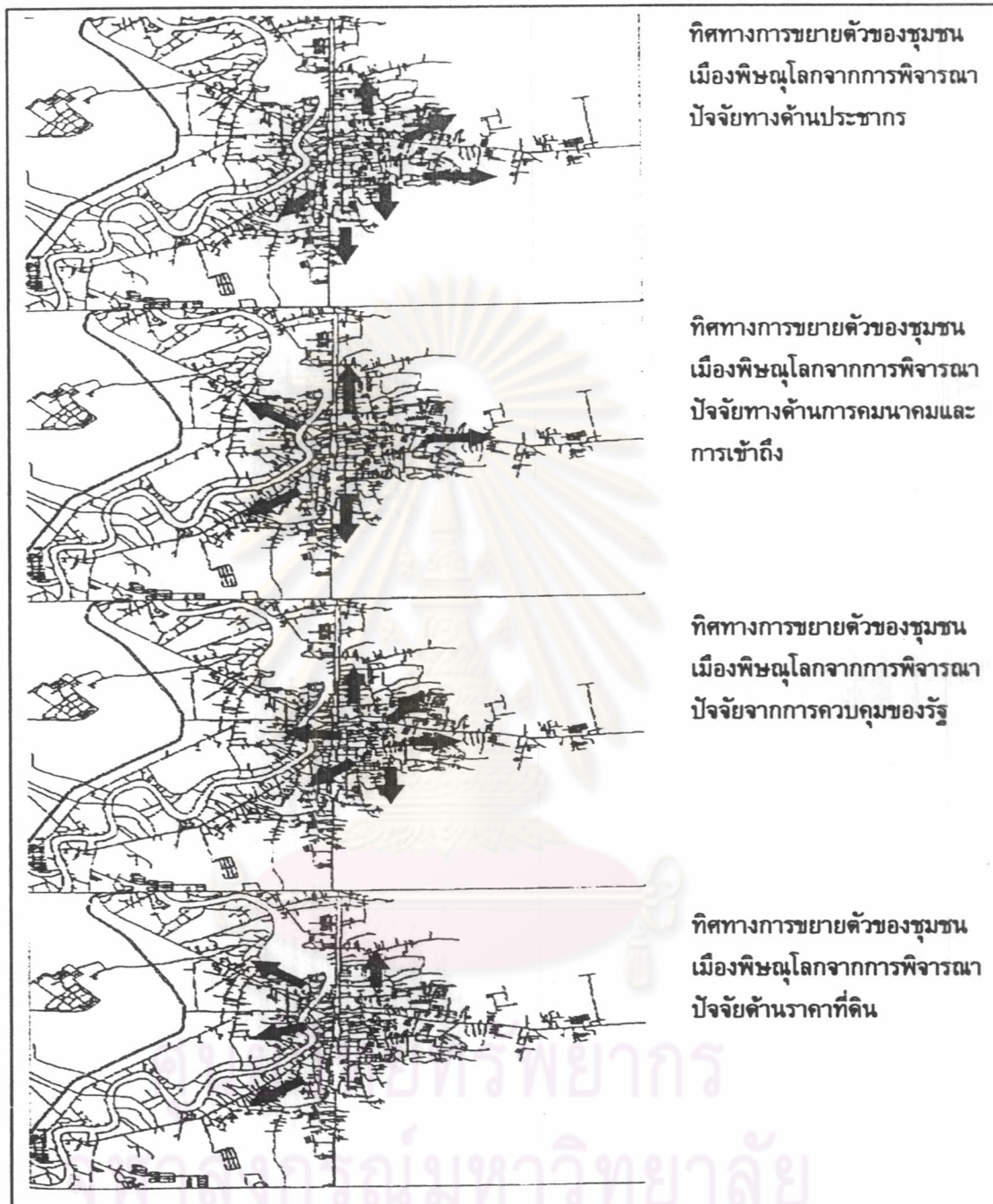
จากการพิจารณาลักษณะการขยายตัวของเมืองในอดีต และรูปทรงของเมืองพบว่า เมืองมีลักษณะรูปร่างเป็นแบบดาว แสดงให้เห็นว่าเส้นทางคมนาคมมีบทบาทที่สำคัญต่อการขยายตัว เมื่อพิจารณาเส้นทางคมนาคมสายหลักที่สามารถติดต่อกับศูนย์กลางชุมชนได้อย่างสะดวก และมีบทบาทต่อการขยายตัวของเมือง และกิจกรรมต่างๆ ของเมือง ได้แก่ เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 ทั้งด้านตะวันออก (พิษณุโลก - วังทอง) และด้านตะวันตกของเมือง (พิษณุโลก - สุโขทัย) เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1064 (พิษณุโลก - บึงพระ) เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 117 (นครสวรรค์ - พิษณุโลก) และถนนบรมไตรโลกนารถ

5.3 การพิจารณาปัจจัยจากการควบคุมของรัฐ

จากการศึกษาข้อกำหนดผังเมืองรวมเมืองพิษณุโลก ตามประกาศกฎกระทรวงฉบับที่ 419 พ.ศ.2542 พบว่า บริเวณที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก และเขตที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง ได้แก่ พื้นที่ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก และเขตองค์การบริหารส่วนตำบลรัษฎา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าว จะมีการขยายตัวของชุมชนเพิ่มมากขึ้นในอนาคต เนื่องจากได้รับการสนับสนุนด้านนโยบายและแผนตามผังเมืองรวม

5.4 การพิจารณาปัจจัยด้านราคาที่ดิน

จากการศึกษาข้อมูลราคาประเมินที่ดินในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก พ.ศ. 2545 พบว่า พื้นที่โซน 2 บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน มีราคาเฉลี่ย 2.85 ล้านบาทต่อไร่ โซน 3 บริเวณด้านเหนือของเมือง มีราคาเฉลี่ย 5.32 ล้านบาทต่อไร่ โซน 7 บริเวณด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง ตามแนวนถนนบรมไตรโลกนารถ มีราคาเฉลี่ย 5.62 ล้านบาทต่อไร่ และโซน 1 บริเวณตลาดบ้านคลอง มีราคาเฉลี่ย 5.87 ล้านบาทต่อไร่ ซึ่งการขยายตัวของเมืองน่าจะมีทิศทางการขยายตัวสูงในบริเวณดังกล่าว (ตาราง 3.7) (แผนที่ 3.12) -

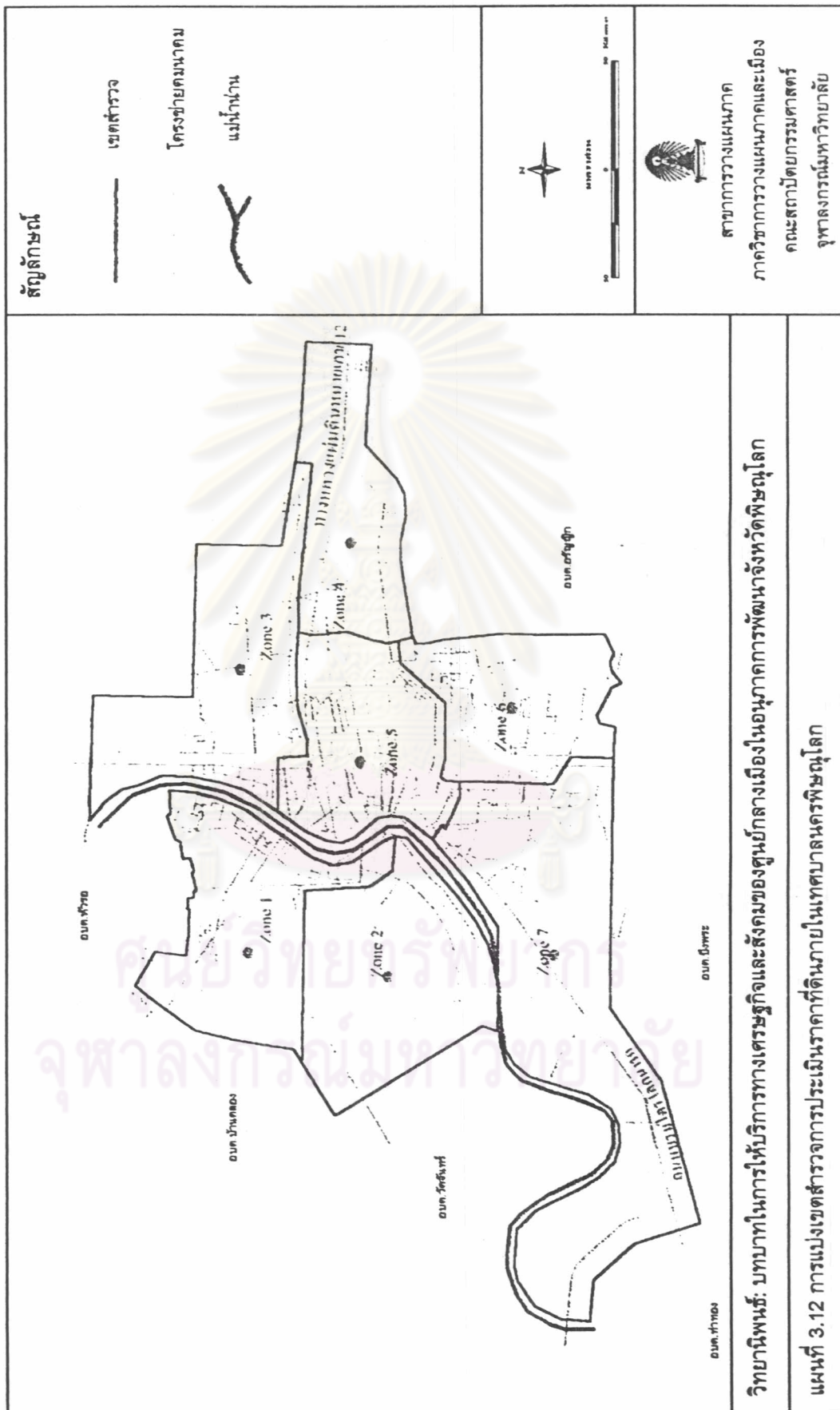

วิทยานิพนธ์ : บทบาทในการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมของศูนย์กลางเมือง
 ในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก

แผนที่ 3.11 แนวโน้มการขยายตัวของเมือง

 สาขาการวางแผนภาค
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

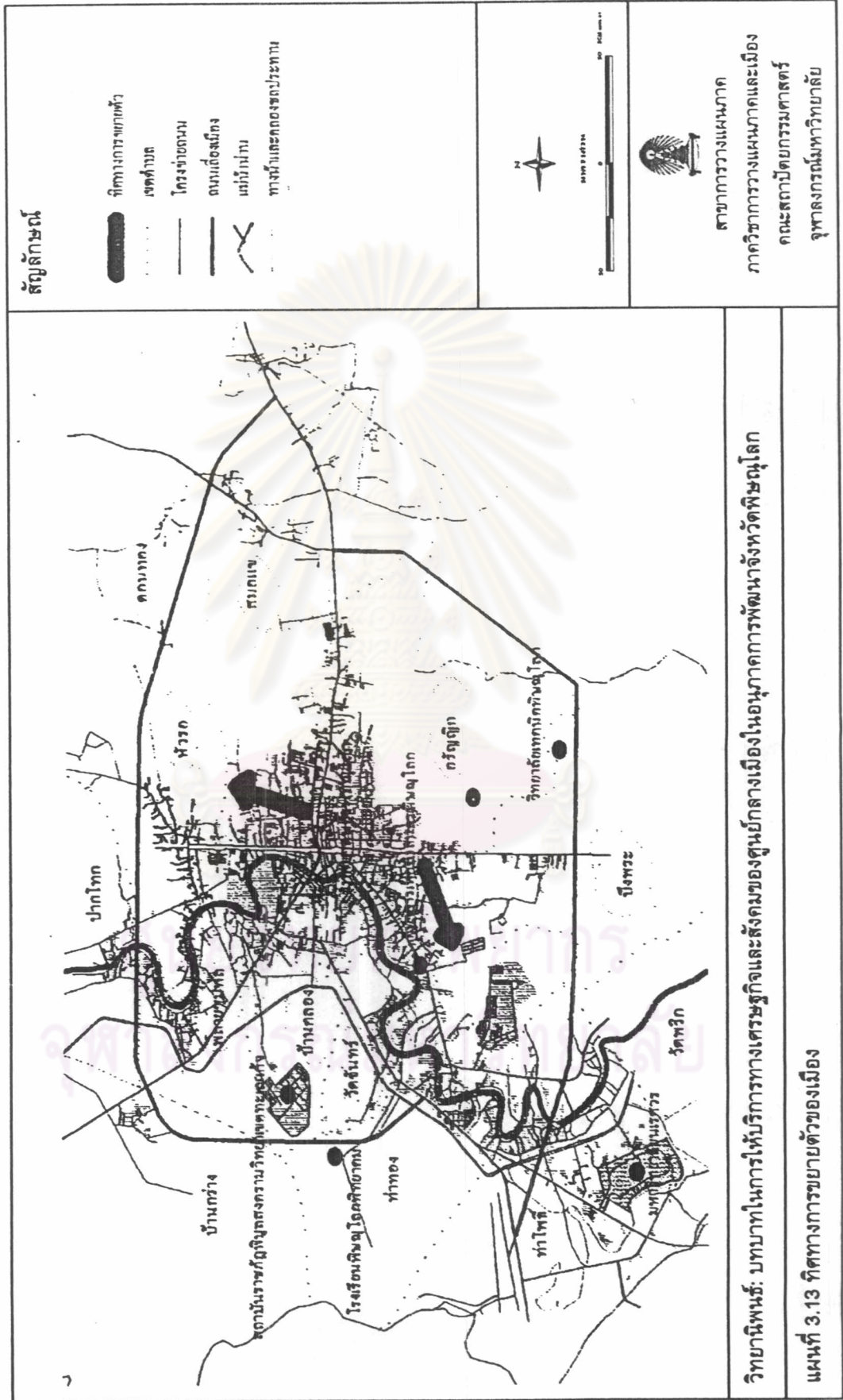
ตาราง 3.7 ราคาที่ดินเฉลี่ยในพื้นที่ต่างๆ ของเทศบาลนครพิษณุโลก พ.ศ.2545

โซน	ราคาจากการซื้อขาย		ราคาประเมินใหม่	
	ตารางวา (1,000บาท)	ไร่ (ล้านบาท)	ตารางวา (1,000บาท)	ไร่ (ล้านบาท)
1	14.57	5.87	10.93	4.33
2	7.31	2.85	5.41	2.15
3	13.31	5.32	9.70	3.88
4	19.00	7.60	14.16	5.66
5	34.91	13.62	29.53	11.75
6	15.27	6.11	14.27	5.71
7	13.29	5.62	10.68	4.75

ที่มา : เทศบาลนครพิษณุโลก

สรุปแนวโน้มการขยายตัวของเทศบาลนครพิษณุโลกและพื้นที่ต่อเนื่อง จากปัจจัย ทั้ง 4 ดังกล่าว พบว่า ทิศทางการขยายตัวของชุมชนเมืองมีแนวโน้มที่จะขยายตัวสู่พื้นที่ชานเมืองรอบนอกทางด้านตะวันออก ด้านใต้ และด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเทศบาลนครพิษณุโลก มากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ของเทศบาลเองเริ่มมีความแออัดและมีราคาที่ดินที่สูงกว่าพื้นที่โดยรอบ

การขยายตัวของเทศบาลนครพิษณุโลกมีแนวโน้มที่จะขยายตัวอย่างมากเข้าสู่พื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบล 2 บริเวณ ได้แก่ บริเวณบ้านคลองมหาดไทย บ้านป่าสัก บ้านมะขาม เรียง บ้านโคกช้าง และบ้านโคกมะคูน ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลอรัญญิก และองค์การบริหารส่วนตำบลหัวรอ เนื่องจากเป็นเขตที่มีประชากรสูงรองลงมาจากเทศบาลนครพิษณุโลก และจากการคาดการณ์จำนวนประชากรในอนาคตก็พบว่าเป็นเขตที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นโดยตลอด และยังเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตกำหนดการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลางตามข้อกำหนดผังเมืองรวมเมืองพิษณุโลก พ.ศ.2542 ซึ่งมีการวางแผนงานโครงข่ายถนนระบบตารางเพื่อดึงดูดการขยายตัวของชุมชนให้ต่อเนื่องจากย่านพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมากตามแนวถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 พื้นที่บริเวณที่ 2 คือ พื้นที่ต่อเนื่องระหว่างเทศบาลนครพิษณุโลก องค์การบริหารส่วนตำบลบึงพระ องค์การบริหารส่วนตำบลวัดจันทร์ และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าทอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วตามถนนถนนบรมไตรโลกนารถและถนนพิษณุโลก - บึงพระ เป็นที่ตั้งของอาคารสำนักงานเทศบาลนครพิษณุโลก และห้างสรรพสินค้าแมคโคร ประกอบกับการมีโครงข่ายถนนด้านทิศใต้ของเทศบาล

เชื่อมต่อระหว่างถนนบรมไตรโลกนารถและถนนพิษณุโลก – บึงพระ และมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อสนับสนุนโครงการขยายสนามบินพาณิชย์ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเมืองในพื้นที่ด้านใต้ของเทศบาล ตามแนวถนนบรมไตรโลกนารถต่อเนื่องไปถึงทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1063 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 117 และพื้นที่ชานเมืองด้านตะวันตกเฉียงใต้ของชุมชนเมืองพิษณุโลก (แผนที่ 3.13)

จากการศึกษาข้างต้น สรุปได้ว่า เทศบาลนครพิษณุโลกมีการขยายตัวที่สอดคล้องกับแบบจำลองทฤษฎีหลายศูนย์กลางมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของศูนย์กลางรองที่มีบทบาทเฉพาะ เช่น สถาบันการศึกษา สถานที่ราชการ และพื้นที่พาณิชยกรรมอื่นๆ ทั้งนี้ปรากฏการณ์การขยายตัวที่เกิดขึ้น สามารถอธิบายได้จากแนวความคิดเกี่ยวกับแรงที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของเมือง ซึ่งจากข้อมูลการใช้ที่ดินพบว่า เนื่องจากเขตเทศบาลนครพิษณุโลกเริ่มมีความแออัดและมีราคาที่ดินสูง ทำให้เกิดแรงหนีศูนย์กลาง (Centrifugal Forces) ผลักดันให้เกิดกิจกรรมบางประเภทต้องเคลื่อนย้ายออกไปสู่พื้นที่รอบนอก โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีความต้องการใช้ที่ดินขนาดใหญ่ จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่ชานเมือง หรือพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีและมีพื้นที่ว่างขนาดใหญ่

สภาพทางเศรษฐกิจ

1. สภาพการเงินและการคลัง

จากการศึกษารายรับทั้งหมดของเทศบาลนครพิษณุโลก โดยแบ่งเป็นรายได้จริง และรายได้พิเศษ พบว่า ในช่วงเวลา 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2545 รายรับมีลักษณะขึ้นๆ ลงๆ กล่าวคือ จากปี พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2543 รายรับลดลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะใน พ.ศ.2543 ที่มีรายรับต่ำที่สุด ทั้งในส่วนของรายได้จริง และรายได้พิเศษ หลังจากนั้นรายรับจึงสูงขึ้น (ตาราง 3.8 และแผนภูมิ 3.1)

จากการศึกษารายได้จริง ซึ่งเป็นรายได้ที่สำคัญซึ่งใช้ในการจัดลำดับขั้นเทศบาลของเทศบาลนครพิษณุโลก (ตาราง 3.9) พบว่า ปี พ.ศ.2545 เทศบาลนครพิษณุโลกมีรายได้รวมทั้งสิ้น 211.26 ล้านบาท แบ่งออกเป็นรายได้จากภาษีอากร 174.81 หรือคิดเป็นร้อยละ 82.75 ของรายได้จริงทั้งหมด

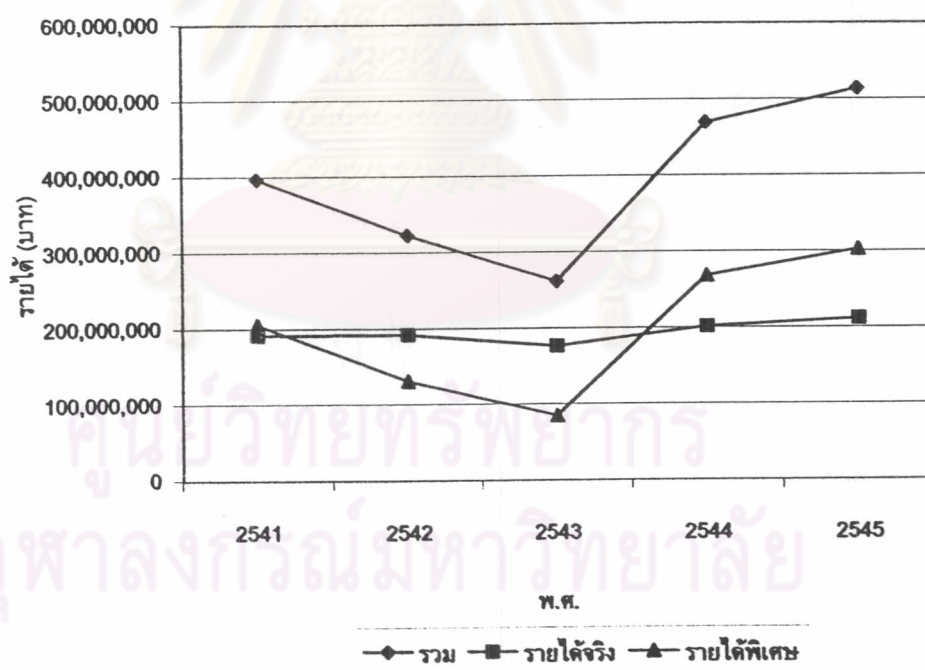

ตาราง 3.8 รายได้จริงของเทศบาลนครพิษณุโลก พ.ศ.2541 และ พ.ศ.2545

ประเภทรายได้	2541		2545		การเปลี่ยนแปลง		
	(ล้านบาท)	ร้อยละ	(ล้านบาท)	ร้อยละ	จำนวน (ล้านบาท)	จากเดิม ร้อยละ	จากทั้งหมด ร้อยละ
รวม	191.39	100.00	211.26	100.00	19.87	10.38	100.00
ภาษีอากร	165.75	86.60	174.81	82.75	9.06	5.47	45.60
ค่าธรรมเนียม	9.09	4.75	14.53	6.88	5.44	59.85	27.38
ทรัพย์สิน	13.42	7.01	8.01	3.79	-5.41	-40.31	-27.23
สาธารณูปโภค	2.48	1.30	2.66	1.26	0.18	7.26	0.91
เบ็ดเตล็ด	0.64	0.33	11.25	5.33	10.61	1,657.81	53.40

ที่มา : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น

แผนภูมิ 3.1 รายรับของเทศบาลนครพิษณุโลก พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2545

ตาราง 3.9 รายรับของเทศบาลนครพิษณุโลก พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2545

	พ.ศ.						หน่วย : บาท
	2541	2542	2543	2544	2545		
ประเภทรายได้							
รวม	396,869,772.17	322,704,316.11	261,386,260.04	469,152,265.85	513,248,790.84		
1. รายได้จริง	191,386,877.73	191,888,487.05	176,400,593.67	201,234,152.66	211,255,891.77		
1.1 ภาษีอากร	165,754,875.84	160,909,145.16	150,366,687.07	174,752,655.61	174,805,474.14		
1.2 ค่าธรรมเนียมและค่าปรับ	9,091,883.35	8,944,805.45	11,566,353.58	13,148,034.94	14,528,896.98		
1.3 รายได้จากทรัพย์สิน	13,416,460.49	16,094,444.64	9,447,926.11	8,666,535.39	8,005,963.45		
1.4 สาธารณูปโภค	2,484,116.29	3,305,864.60	2,883,608.95	2,799,992.72	2,661,054.60		
1.5 เบ็ดเตล็ด	639,541.76	2,634,227.20	2,136,017.96	1,866,934.00	11,254,502.60		
2. รายได้พิเศษ	205,482,894.44	130,815,829.06	84,985,666.37	267,918,113.19	301,992,899.07		
2.1 เงินอุดหนุนทั่วไป	135,721,779.44	50,893,650.62	14,206,150.00	14,060,050.00	41,015,622.02		
2.2 เงินอุดหนุนเฉพาะกิจ	1,930,000.00	56,132,348.17	70,779,516.37	158,344,195.30	211,388,623.54		
2.3 เงินสะสม	22,936,000.00	-	-	48,485,327.89	49,478,663.51		
2.4 เงินกู้	32,551,105.00	23,445,207.00	-	47,028,540.00	-		
2.5 เงินอุดหนุนพัฒนาจังหวัด	12,344,010.00	344,623.27	-	-	-		
2.6 อื่นๆ	-	-	-	-	109,990.00		

ที่มา : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น

ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกยังเป็นที่ตั้งของธนาคารต่างๆ ทั้งธนาคารของรัฐ ธนาคารพาณิชย์ของรัฐและเอกชน 12 ธนาคาร รวม 25 สาขา ดังนี้

- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	1 สาขา
- ธนาคารออมสิน	3 สาขา
- ธนาคารอาคารสงเคราะห์	1 สาขา
- ธนาคารกรุงไทย	3 สาขา
- ธนาคารกรุงเทพ	5 สาขา
- ธนาคารกรุงศรีอยุธยา	2 สาขา
- ธนาคารกสิกรไทย	3 สาขา
- ธนาคารทหารไทย	2 สาขา
- ธนาคารไทยพาณิชย์	2 สาขา
- ธนาคารไทยธนาคาร	1 สาขา
- ธนาคารนครหลวงไทย	1 สาขา
- ธนาคารเอเซีย	1 สาขา

2. ลักษณะการผลิต

เนื่องจากการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกมีความหนาแน่นของพื้นที่ซึ่งปลูกสร้างสูง การใช้ที่ดินทางเกษตรกรรมในเชิงเศรษฐกิจแทบจะไม่มี ดังนั้นการศึกษาถึงลักษณะการผลิตของเทศบาลนครพิษณุโลกจึงพิจารณาเฉพาะภาคอุตสาหกรรม และภาคการค้าและบริการเท่านั้น

2.1 อุตสาหกรรม

2.2.1 จำนวน ประเภท และขนาดของโรงงานอุตสาหกรรม

จากข้อมูลของกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม พบว่าในปี พ.ศ.2545 โรงงานในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกทั้งสิ้น 294 โรง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมบริการ จำนวน 142 โรง หรือคิดเป็นร้อยละ 48.46 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด รองลงมา ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม จำนวน 60 โรง (ร้อยละ 20.41) อุตสาหกรรมโลหะและอโลหะ จำนวน 40 โรง (ร้อยละ 13.65) อุตสาหกรรมก่อสร้าง จำนวน 16 โรง (ร้อยละ 5.46) อุตสาหกรรมอื่นๆ จำนวน 14 โรง (ร้อยละ 4.78) อุตสาหกรรมแปรรูปไม้ จำนวน 13 โรง (ร้อยละ 4.44) อุตสาหกรรมเกษตร จำนวน 5 โรง (ร้อยละ 1.71) และอุตสาหกรรมสิ่งทอและ

เครื่องนุ่งห่ม จำนวน 4 โรง (ร้อยละ 1.37) (ตาราง 3.10) และเมื่อพิจารณาการขยายตัวของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม ระหว่างปี พ.ศ.2541 และ พ.ศ.2545 พบว่า ในปี พ.ศ.2541 มีจำนวนโรงงานทั้งสิ้น 254 โรง และปี พ.ศ.2545 มีจำนวนโรงงานทั้งสิ้น 294 โรง เท่ากับเพิ่มขึ้น 40 โรง ซึ่งอุตสาหกรรมที่มีจำนวนโรงงานเพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ อุตสาหกรรมบริการ เพิ่มขึ้น 19 โรง หรือคิดเป็นร้อยละ 48.72 ของจำนวนโรงงานที่เพิ่มทั้งหมด รองลงมา ได้แก่ อุตสาหกรรมโลหะและอโลหะ จำนวน 11 โรง (ร้อยละ 28.21) อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม จำนวน 5 โรง (ร้อยละ 12.50) อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม จำนวน 3 โรง (ร้อยละ 7.69) และอุตสาหกรรมอื่นๆ จำนวน 2 โรง (ร้อยละ 5.13) ส่วนโรงงานในอุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมก่อสร้าง และอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ ไม่มีการเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามไม่มีการประกอบการโรงงานในอุตสาหกรรมเคมีและพลาสติกในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก

ในการศึกษาขนาดของโรงงานอุตสาหกรรม ได้ใช้เงินลงทุนรวมอุตสาหกรรมเป็นหลักเกณฑ์ในการศึกษา จากข้อมูลเงินลงทุนของกรมโรงงานอุตสาหกรรม ในช่วงปี พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2545 พบว่า เงินลงทุนรวมอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นจาก 2,393.84 ล้านบาท เป็น 2,634.59 ล้านบาท โดยในปี พ.ศ.2545 อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและเล็กที่มีเงินลงทุนไม่สูงมากนัก โดยอุตสาหกรรมที่มีเงินลงทุนมากที่สุด คือ อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ใช้เงินลงทุนรวม 735.61 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 27.92 ของเงินลงทุนทั้งหมด รองลงมา ได้แก่ อุตสาหกรรมเกษตร ใช้เงินลงทุนรวม 590.66 ล้านบาท (ร้อยละ 22.42) อุตสาหกรรมอื่นๆ ใช้เงินลงทุนรวม 575.03 ล้านบาท (ร้อยละ 21.83) อุตสาหกรรมบริการ ใช้เงินลงทุนรวม 513.83 ล้านบาท (ร้อยละ 19.50) อุตสาหกรรมก่อสร้าง ใช้เงินลงทุนรวม 128.68 ล้านบาท (ร้อยละ 4.88) อุตสาหกรรมโลหะและอโลหะ ใช้เงินลงทุนรวม 40.67 ล้านบาท (ร้อยละ 1.54) อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม ใช้เงินลงทุนรวม 36.35 ล้านบาท (ร้อยละ 1.38) และอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ ใช้เงินลงทุนรวม 13.74 ล้านบาท (ร้อยละ 0.52) ตามลำดับ (ตาราง 3.10)

สำหรับการกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม พบว่า โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมถนนสายสำคัญ ได้แก่ ถนนบรมไตรโลกนารถ ซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่มากที่สุด จำนวน 39 โรง ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมบริการ ถนนบรมไตรโลกนารถ 2 ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ถนนเอกาทศรถ และถนนศรีธรรมไตรปิฎก ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการคมนาคมสะดวก มีความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์ที่ดินสูง

ตาราง 3.10 การเปลี่ยนแปลงจำนวนโรงงาน เงินลงทุนรวมและจำนวนแรงงาน รายประเภทอุตสาหกรรม พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2545

ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนโรงงาน(โรง)			เงินลงทุนรวม (ล้านบาท)			การเปลี่ยนแปลง			จำนวนแรงงาน (คน)			การเปลี่ยนแปลง		
	2541	2545	จำนวน (โรง)	จากเดิม (ร้อยละ)	จากทั้งหมด (ร้อยละ)	2541	2545	จำนวน (ล้านบาท)	จากเดิม (ร้อยละ)	จากทั้งหมด (ร้อยละ)	2541	2545	จำนวน (คน)	จากเดิม (ร้อยละ)	จากทั้งหมด (ร้อยละ)
รวม	254	294	40	15.75	100.00	2,393.84	2,634.60	240.76	10.06	100.00	2,550	3,023	473	18.55	100.00
เกษตร	5	5	0	0.00	0.00	590.66	590.66	0.00	0.00	0.00	121	121	0	0.00	0.00
อาหาร	55	60	5	9	12.50	729.00	735.61	6.61	0.91	2.75	679	750	71	10.46	15.01
ก่อสร้าง	16	16	0	0.00	0.00	128.68	128.68	0.00	0.00	0.00	129	129	0	0.00	0.00
แปรรูปไม้	13	13	0	0.00	0.00	13.74	13.74	0.00	0.00	0.00	173	173	0	0.00	0.00
สิ่งทอ	1	4	3	300.00	7.50	3.25	36.35	33.10	1,018.46	13.75	44	280	236	536.36	49.89
เคมี	0	0	0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0	0	0	0.00	0.00
โลหะ	29	40	11	37.93	27.50	34.85	40.68	5.83	16.73	2.42	230	263	33	14.35	6.98
บริการ	123	142	19	15.45	47.50	319.27	513.84	194.57	60.94	80.81	1,038	1,154	116	11.18	24.52
อื่นๆ	12	14	2	16.67	5.00	574.38	575.03	0.65	0.11	0.27	136	153	17	12.50	3.59

ที่มา : กรมโรงงานอุตสาหกรรม

2.2.2 แรงงานอุตสาหกรรม

ในช่วงปี พ.ศ.2536 ถึง พ.ศ.2545 จำนวนแรงงานอุตสาหกรรมมีการเปลี่ยนแปลง โดยเพิ่มขึ้นจาก 2,550 คน เป็น 3,023 คน (ตาราง 3.10) โดยส่วนใหญ่อยู่ในอุตสาหกรรมบริการ จำนวน 1,154 คน คิดเป็นร้อยละ 38.17 ของจำนวนแรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด รองลงมา คือ อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม จำนวน 750 คน (ร้อยละ 24.81) อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม จำนวน 280 คน (ร้อยละ 9.26) อุตสาหกรรมโลหะและอโลหะ จำนวน 263 คน (ร้อยละ 8.70) อุตสาหกรรมแปรรูปไม้ จำนวน 173 คน (ร้อยละ 5.72) อุตสาหกรรมอื่นๆ จำนวน 153 คน (ร้อยละ 5.06) อุตสาหกรรมก่อสร้าง จำนวน 129 คน (ร้อยละ 4.27) และอุตสาหกรรมเกษตร จำนวน 121 คน (ร้อยละ 4.00) ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่าอุตสาหกรรมบริการเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับเทศบาลนครพิษณุโลก พิจารณาได้ว่า จำนวนโรงงานที่มีมากถึง 142 โรง ซึ่งเป็นสัดส่วนมากถึงร้อยละ 26.25 ของจำนวนโรงงานในอุตสาหกรรมบริการทั้งหมดของจังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้อุตสาหกรรมบริการยังเป็นอีกตัวบ่งชี้อีกประการหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงความ เป็นศูนย์กลางของเทศบาลนครพิษณุโลกในการให้บริการเพื่อสนองตอบต่อความต้องการทั้งของ ประชากรในพื้นที่เอง และประชากรในพื้นที่ต่อเนื่อง

2.2 การค้าและบริการ

2.2.1 จำนวน และประเภทของสถานประกอบการ

เทศบาลนครพิษณุโลกถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางด้านพาณิชยกรรมของ จังหวัดพิษณุโลก พิจารณาได้จาก จำนวนสถานประกอบการ จากข้อมูลของสำนักสถิติแห่งชาติ พบว่า ในปี พ.ศ.2545 จังหวัดพิษณุโลกที่จำนวนสถานประกอบการในเขตเทศบาลทั้งสิ้น 7,072 แห่ง ในจำนวนนี้ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกถึง 4,938 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 69.82 ในจำนวนนี้ แบ่งเป็นสถานประกอบการส่วนบุคคล 4,507 แห่ง (ร้อยละ 91.27) บริษัทจำกัด และบริษัทจำกัด (มหาชน) 258 แห่ง (ร้อยละ 5.22) ห้างหุ้นส่วนจำกัด และห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล 171 แห่ง (ร้อยละ 3.46) สหกรณ์ 1 แห่ง (ร้อยละ 0.02) และอื่นๆ 1 แห่ง (ร้อยละ 0.02)

เมื่อพิจารณาตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจ พบว่า สถานประกอบการกอบ การส่วนใหญ่เป็นการขายปลีก จำนวน 1,836 แห่ง (ร้อยละ 37.18) รองลงมา ได้แก่ โรงแรมและภัตตาคาร 907 แห่ง (ร้อยละ 18.37) กิจกรรมนันทนาการ 640 แห่ง (ร้อยละ 12.96) การผลิต 512 แห่ง (ร้อยละ 10.37) การขาย บำรุงรักษา และซ่อมแซมยานยนต์ และการขายปลีกน้ำมัน

เชื้อเพลิง 441 แห่ง (ร้อยละ 8.93) การให้เช่าเครื่องจักร การวิจัยและพัฒนา และกิจกรรมด้านธุรกิจอื่นๆ 256 แห่ง (ร้อยละ 5.18) กิจกรรมด้านอสังหาริมทรัพย์ 143 แห่ง (ร้อยละ 2.90) การขายส่ง 113 แห่ง (ร้อยละ 2.29) การก่อสร้าง 38 แห่ง (ร้อยละ 0.77) การขนส่งทางบก และตัวแทนธุรกิจการท่องเที่ยว 27 แห่ง (ร้อยละ 0.55) และกิจกรรมด้านคอมพิวเตอร์ 25 แห่ง (ร้อยละ 0.51) ตามลำดับ

2.2.2 ชั้นรายรับ และจำนวนคนทำงาน

จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติในประเด็นนี้ ไม่ได้ระบุว่าสถานประกอบการประเภทใดมีรายรับ และจำนวนคนทำงานเท่าใด เพียงแต่ระบุเป็นชั้นของรายรับ และจำนวนคนทำงาน

เมื่อพิจารณาตามชั้นรายรับ พบว่า สถานประกอบการส่วนใหญ่มีรายรับอยู่ระหว่าง 100,001 ถึง 500,000 บาท จำนวน 2,081 แห่ง (ร้อยละ 42.14) รองลงมา ได้แก่ น้อยกว่า 100,000 บาท 1,721 แห่ง (ร้อยละ 34.85) 500,001 ถึง 1,000,000 627 แห่ง (ร้อยละ 12.70) 1,000,000 ถึง 5,000,000 บาท 303 แห่ง (ร้อยละ 6.14) 5,000,001 ถึง 10,000,000 บาท 126 แห่ง (ร้อยละ 2.55) 10,000,001 ถึง 20,000,000 บาท 51 แห่ง (ร้อยละ 1.03) 20,000,001 ถึง 50,000,000 บาท 19 แห่ง (ร้อยละ 0.38) 50,000,001 ถึง 100,000,000 บาท 7 แห่ง (ร้อยละ 0.14) และ 100,000,001 ถึง 1,000,000,000 บาท 3 แห่ง (ร้อยละ 0.06) ตามลำดับ

สำหรับจำนวนคนทำงาน พบว่า สถานประกอบการส่วนใหญ่มีจำนวนคนทำงานอยู่ระหว่าง 1 – 4 คน จำนวน 4,239 แห่ง (ร้อยละ 85.84) รองลงมา ได้แก่ 5 – 9 คน 423 แห่ง (ร้อยละ 8.57) 10 – 19 คน 169 แห่ง (ร้อยละ 3.42) 20 – 49 คน 75 แห่ง (ร้อยละ 1.52) 50 – 99 คน 14 แห่ง (ร้อยละ 0.28) 100 – 199 คน 11 แห่ง (ร้อยละ 0.22) และ 200 – 499 คน 7 แห่ง (ร้อยละ 0.14) ตามลำดับ

บทบาทในการเป็นเมืองศูนย์กลางทำให้เทศบาลนครพิษณุโลกมีการขยายตัวทางด้านการค้าและบริการอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามนอกจากในเขตศูนย์กลางธุรกิจการค้าเทศบาลนครพิษณุโลกแล้ว ยังมีบริเวณที่อาจเรียกได้ว่าเป็นแบบย่านธุรกิจตามถนนสายสำคัญคือ ตามถนนบรมไตรโลกนารถที่ขนานกับแม่น้ำแคว่นลงไปทางใต้ และอีกส่วนหนึ่งคือ ตามถนนสายพิษณุโลก – วังทอง ซึ่งเป็นเส้นทางติดต่อกับภาคกลางที่สำคัญในช่วงก่อนที่จะมีการสร้างถนนสาย 117 (พิษณุโลก – นครสวรรค์) ประเภทของสถานประกอบการที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว

และส่งผลต่อเศรษฐกิจของเมือง คือ ห้างสรรพสินค้า ซึ่งประกอบด้วยห้างสรรพสินค้าท้องถิ่น ได้แก่ ห้างสรรพสินค้าท็อปแลนด์พลาซ่า ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2536 บริเวณใกล้วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และห้างสรรพสินค้าระดับสูง (Hyper Mart) ที่เริ่มขยายกิจการในตัวเมืองพิษณุโลกตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 เป็นต้นมา ได้แก่ ห้างแม็คโคร ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนบรมไตรโลกนารถบริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมือง ห้างเทสโก้โลตัส ซึ่งตั้งอยู่บนถนนสายพิษณุโลก - วังทอง และห้างบิ๊กซี ซึ่งตั้งอยู่บริเวณสามแยกถนนพิษณุโลก - วังทอง การเกิดขึ้นของห้างดังกล่าวส่งผลให้ปริมาณเงินหมุนเวียนในธุรกิจการค้าและบริการของเมืองพิษณุโลกมีมูลค่าเพิ่มขึ้น ซึ่งเทศบาลนครพิษณุโลกเป็นเมืองเดียวในเขตภาคเหนือตอนล่างที่มีห้างสรรพสินค้าดังกล่าวครบทั้ง 3 ห้าง ซึ่งความเข้มข้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นดังกล่าวจะสร้างความต้องการใช้ที่ดินเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการขยายตัวของพื้นที่เมือง

สภาพทางสังคม

1. ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากร

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเดิมของชุมชนเมืองพิษณุโลกเริ่มจากริมฝั่งแม่น้ำน่านแล้วขยายตัวกว้างออกไป ศูนย์กลางของชุมชนอยู่บริเวณถนนจำการบุญ ต่อมาเมื่อมีสถานีรถไฟพิษณุโลกเกิดขึ้น ตัวเมืองจึงเริ่มขยายตัวลงมาทางใต้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่อยู่ด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เมืองพิษณุโลกมีความสำคัญในด้านการทหาร การปกครองมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แม้ในปัจจุบันเมืองพิษณุโลกก็ยังคงมีความสำคัญในกิจการทหาร เนื่องจากเป็นที่ตั้งของคำสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกับเขตเทศบาลนครพิษณุโลกทางด้านเหนือ และคำสมเด็จพระเอกาทศรถูเขตติดต่อกับเขตเทศบาลนครพิษณุโลกทางด้านใต้ ลักษณะที่ตั้งของเมืองที่บางส่วนจรดเขตทหารดังกล่าวเป็นส่วนกำหนดประการหนึ่งต่อการขยายตัวของเมือง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันศูนย์กลางของเมืองยังคงอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ซึ่งมีความหนาแน่นของพื้นที่ปลูกสร้างอยู่ในระดับสูง แต่การกระจายตัวของชุมชนในบริเวณเชื่อมต่อระหว่างเมืองกับพื้นที่ติดต่อกัน โดยเฉพาะทางด้านตะวันออก ด้านใต้ และด้านตะวันตกเฉียงใต้แสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวอยู่ในเขตอิทธิพลของความเป็นเมืองของเทศบาลนครพิษณุโลก

2. สภาพทางประชากร

2.1 ขนาด การเปลี่ยนแปลง และความหนาแน่น ของประชากร

เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรของเทศบาลนครพิษณุโลกในรอบ 5 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2545 จากกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ประชากรในเขตเทศบาลมีจำนวนประชากรที่ลดลงจาก 90,041 คน ในปี พ.ศ.2541 เป็น 87,131 คน ในปี พ.ศ.2545 คิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงของประชากรลดลง ร้อยละ 3.23 และความหนาแน่นของประชากรลดลงเฉลี่ย ร้อยละ 0.65 ต่อปี

จากข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศ พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณด้านตะวันออกของแม่น้ำน่าน ในทั้งพื้นที่ของเทศบาลและพื้นที่ต่อเนื่องมากกว่าพื้นที่ด้านตะวันตกของแม่น้ำ เนื่องจากแม่น้ำน่านเป็นอุปสรรคทางกายภาพ ขวางกั้นการขยายตัวของชุมชน ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำน่าน บริเวณที่มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่นคือบริเวณแหล่งชุมชนดั้งเดิมสองฝั่งของเส้นทางคมนาคมสายหลักของเมืองที่สามารถติดต่อกับย่านใจกลางธุรกิจของเมืองได้อย่างสะดวก เช่น ถนนบรมไตรโลกนารถ ถนนพระองค์ดำ ถนนพระรามศวร ถนนราชฤทธิ์อุทิศ ตลอดจนตามแนวแม่น้ำน่าน บริเวณที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก ได้แก่ ช่วงถนนบรมไตรโลกนารถ ฝั่งตะวันตกจนถึงริมแม่น้ำ ถนนราชฤทธิ์อุทิศ และถนนขุนพิเรนทร์ ถนนพระองค์ดำ ถนนรามศวร และถนนวิสุทธิกษัตริย์ ช่วงระหว่างถนนพระองค์ดำ และถนนรามศวร

สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ประชากรในเขตเทศบาลลดลงคือ ความเข้มข้นของการใช้ที่ดิน และกิจกรรมต่างๆ ในเขตเทศบาล ทำให้เกิดการขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างกิจกรรม และประชากรออกจากพื้นที่เทศบาลเข้าสู่พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโดยรอบในทุทิศทาง โดยเฉพาะฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่านขยายลงมาทางใต้ของเขตเทศบาลตามแนวถนนบรมไตรโลกนารถ ด้านตะวันออก กระจายตัวจากบริเวณสถานีรถไฟไปตามแนวถนนพิษณุโลก - วังทอง ด้านเหนือเป็นการกระจายไปตามแนวถนนเอกาทศรถ และถนนที่ตัดออกมาจากถนนธรรมบูชา ส่วนด้านทิศตะวันตกจะกระจายตัวตรงแนวถนนสิงหวัฒน์ อย่างไรก็ตาม ทิศทางการขยายตัวที่สำคัญคือ โดยเฉพาะทางด้านตะวันออก ด้านใต้ และด้านตะวันตกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลอรัญญิก สมอแข วัจจันท์ ท่าโพธิ์ และท่าทอง ซึ่งจะเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวจากเทศบาลนครพิษณุโลกโดยตรง

2.2 การคาดการณ์ประชากรในอนาคต

ข้อมูลที่ใช้ในการคาดการณ์ของประชากรในเทศบาลนครพิษณุโลกเป็นสถิติประชากรปี พ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2545 ของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนแบบจำลองที่ใช้ในการคาดการณ์คือ Exponential Model

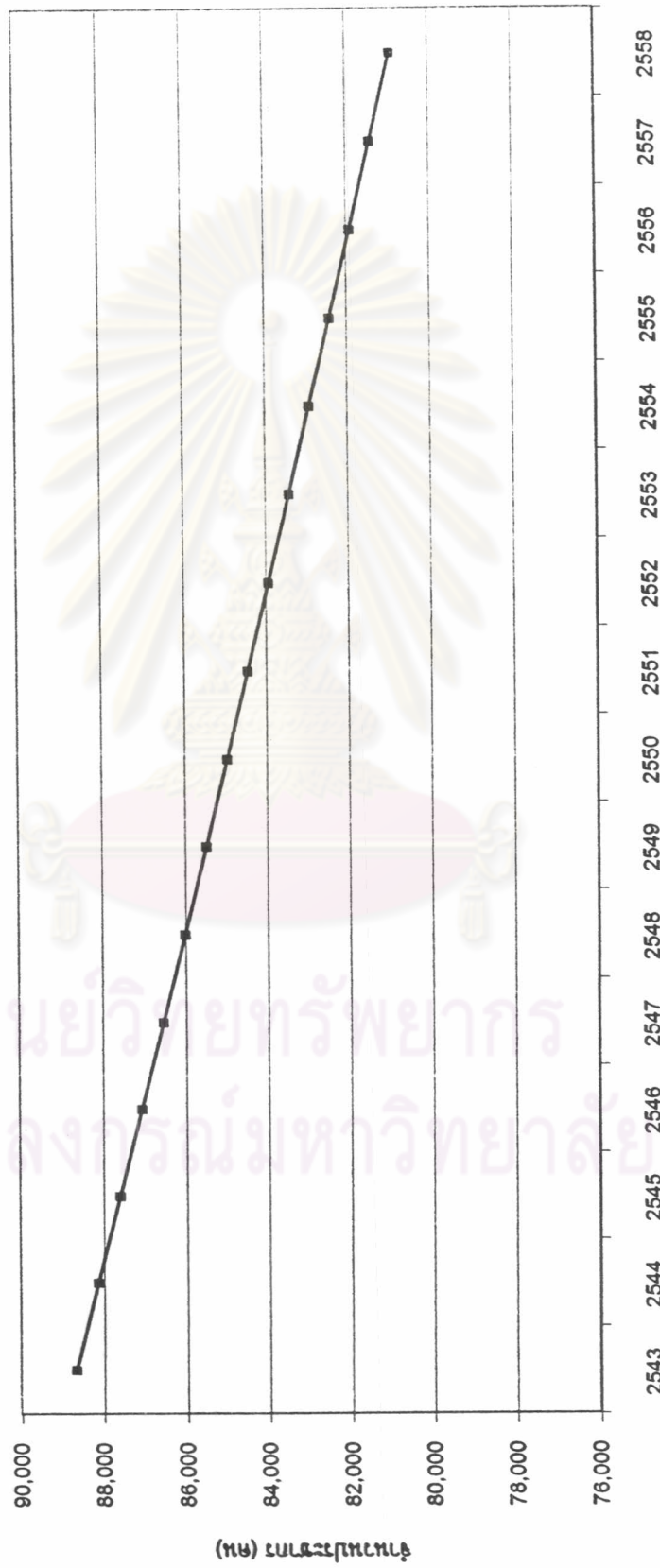
จากการคาดการณ์ดังกล่าว ประชากรในอนาคตของเทศบาลนครพิษณุโลก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2543 ถึง พ.ศ.2558 พบว่า จำนวนประชากรจะลดลงในลักษณะเส้นตรง (แผนภูมิ 3.2) โดยในปี พ.ศ.2549 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จังหวัดพิษณุโลกจะมีประชากรประมาณ 85,489 คน ในปี พ.ศ.2554 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จังหวัดพิษณุโลกจะมีประชากรประมาณ 82,917 คน ในปี พ.ศ.2558 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการคาดการณ์ จังหวัดพิษณุโลกจะมีประชากรเหลือประมาณ 80,916 คน (ตาราง 3.6)

3. การบริการทางสังคม

3.1 การศึกษา

ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกมีสถาบันการศึกษาครบทั้ง 4 ระดับ คือ อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา – อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา โดยปัจจุบันมีสถานศึกษาในระดับอนุบาล – มัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 1 จำนวน 22 แห่ง แบ่งเป็นโรงเรียนในระดับอนุบาล – มัธยมศึกษา จำนวน 20 แห่ง และอาชีวศึกษา จำนวน 2 แห่ง สถานศึกษาในระดับอนุบาล – ประถมศึกษา สังกัดเทศบาลนครพิษณุโลก จำนวน 5 แห่ง สถานศึกษาในระดับอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 2 แห่ง และสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา 7 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต วิทยาเขตพิษณุโลก สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ วิทยาเขตพิษณุโลก วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พุทธชินราช วิทยาลัยพิษณุโลก ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพิษณุโลก รวมสถานศึกษาทั้งสิ้น 36 แห่ง จากจำนวนและความสามารถในการให้บริการทางการศึกษา เห็นได้ว่าเขตเทศบาลนครพิษณุโลกมีความพร้อมที่จะให้บริการทางการศึกษาทั้งในระดับเมือง ระดับจังหวัด และระดับอนุภาคเหนือตอนล่าง

แผนภูมิ 3.2 จำนวนประชากรในขนาดของเทศบาลนครพิษณุโลก พ.ศ.2543 ถึง พ.ศ.2558

พ.ศ.

3.2 สาธารณสุข

การบริการด้านสาธารณสุขในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก มีทั้งโรงพยาบาลของรัฐ เอกชน และคลินิกเอกชนให้บริการ โดยมีโรงพยาบาลที่เป็นหลักคือ โรงพยาบาลพุทธชินราช ซึ่งเป็นโรงพยาบาลศูนย์ สังกัดสำนักงานสาธารณสุข จังหวัดพิษณุโลก จากข้อมูลปี พ.ศ. 2545 โรงพยาบาลมีจำนวนผู้ป่วยนอกทั้งหมด 145,284 คน เฉลี่ยต่อวันมีจำนวนผู้ป่วยนอก 1,748 คน จำนวนผู้ป่วยในทั้งหมด 47,839 คน เฉลี่ยต่อวันมีจำนวนผู้ป่วยใน 870 คน จำนวนเตียงทั้งหมด 936 เตียง โรงพยาบาลเอกชน 5 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลรัตนเวช 2โรงพยาบาลรัตนเวช เด็ก โรงพยาบาลอินเตอร์เวชการ โรงพยาบาลพิษณุเวช โรงพยาบาลรวมแพทย์ และศูนย์บริการสาธารณสุขสังกัดเทศบาลนครพิษณุโลก 3 แห่ง และคลินิกเอกชนมากกว่า 100 แห่ง ซึ่งถือได้ว่าการบริการสาธารณสุขในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกอยู่ในเกณฑ์ดีมาก

3.3 การรักษาความปลอดภัยและบรรเทาสาธารณภัย

สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองพิษณุโลก เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการรักษาความปลอดภัยในพื้นที่เทศบาลนครพิษณุโลก ตั้งอยู่ร่วมกับกองบังคับการตำรวจภูธรภาค 6 ในพื้นที่เขตเทศบาลนครพิษณุโลก ส่วนหน่วยงานด้านการบรรเทาสาธารณภัยนั้นมีสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จังหวัดพิษณุโลกเป็นหน่วยงานหลัก ในส่วนของเทศบาลนครพิษณุโลกเองนั้นมีสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นหน่วยงานหลัก มีสถานีดับเพลิง 2 แห่ง

3.4 สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และแหล่งนันทนาการ

เทศบาลนครพิษณุโลกได้จัดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้แก่ประชาชนในรูปของสวนสาธารณะ จำนวนถึง 33 แห่ง รวมพื้นที่ทั้งหมด 320,784 ตารางเมตร หรือประมาณ 0.32 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 1.75 ของพื้นที่เทศบาลทั้งหมด

3.5 ศาสนสถาน

ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก มีศาสนสถานรวม 22 แห่ง แบ่งออกเป็น วัดในพุทธศาสนา 11 แห่ง โบสถ์ในคริสต์ศาสนา 3 แห่ง มัสยิด 1 แห่ง และศาลเจ้า 7 แห่ง

สรุป

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของเทศบาลนครพิษณุโลกทำให้เห็นว่า เทศบาลนครพิษณุโลกเป็นศูนย์กลางเมืองที่มีลำดับศักยภาพในการพัฒนาสูงที่สุดในอนุภาคการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่มีอยู่ของเทศบาลในฐานะที่เป็นแหล่งกลางของการให้บริการในด้านต่างๆ แก่พื้นที่เกี่ยวเนื่อง โดยเฉพาะการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ

1) ด้านเศรษฐกิจ เทศบาลนครพิษณุโลกเป็นที่ตั้งของสถานประกอบการที่ให้บริการทางเศรษฐกิจที่มีความหลากหลาย มีจำนวนสถานประกอบการในเชิงพาณิชย์รวมทั้งสิ้น 4,938 แห่ง ในจำนวนนี้รวมถึงร้านค้าปลีก ร้านค้าส่งของผู้ประกอบการท้องถิ่น บริษัทจำกัด ร้านค้าปลีกขนาดใหญ่ ธนาคารพาณิชย์ นอกจากนี้ ยังมีการให้บริการประเภทตลาดสด จำนวน 6 ตลาด ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของเทศบาลนครพิษณุโลกเอง สถานประกอบการแห่งนี้ทำให้ที่ในการให้บริการในเชิงเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ แก่ประชาชนทั้งภายใน และภายนอกเขตเทศบาล ไม่ว่าจะเป็นการให้บริการในรูปแบบของการซื้อขายสินค้า การให้บริการทางการเงิน การธนาคาร รวมทั้งเป็นแหล่งงาน

2) ด้านสังคม เทศบาลนครพิษณุโลกเป็นที่ตั้งของสถาบันต่างๆ ที่ให้บริการในเชิงสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา ซึ่งมีจำนวนรวมทุกระดับการศึกษาทั้งสิ้น 36 แห่ง สถานพยาบาล ซึ่งแบ่งเป็นโรงพยาบาล จำนวน 5 แห่ง ศูนย์บริการสาธารณสุขสังกัดเทศบาลนครพิษณุโลก 3 แห่ง และคลินิกเอกชนมากกว่า 100 แห่ง สถานที่ราชการ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ครอบคลุม และให้บริการต่างๆ ในทางราชการแก่ประชาชนทั้งในระดับภาค ระดับจังหวัด และภายในเขตเทศบาลเอง นอกจากนี้เทศบาลนครพิษณุโลกยังเป็นที่ตั้งของสถานีขนส่ง และสถานีรถไฟ ซึ่งทั้งสองทำหน้าที่ในการให้บริการด้านการเดินทางต่อแก่ประชาชน

ซึ่งรูปแบบของการให้บริการนั้นมีลักษณะเป็นเช่นใด จะได้นำเสนอในบทต่อไป